

YKSILÖKESKEINEN SUUNNITELMA JA TIETOTEKNIikka VOIMAANTUMISEN TUKENA

Hele-Elina Leppänen
Opinnäytetyö, syksy 2012
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Diak Etelä, Järvenpää
Sosiaalialan koulutusohjelma
Diakonisen sosiaalityön
suuntautumisvaihtoehto
Sosionomi (AMK) + diakonin
virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Leppänen, Hele-Elina. Yksilökeskeinen suunnitelma ja tietotekniikka voimaantumisen tukena. Diak Etelä, Järvenpää, syksy 2012, 81 s., 1 liite. Diakoniammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, Diakonisen sosiaalityön suuntautumisvaihtoehto, sosionomi (AMK) + diakonin virkakelpoisuus.

Opinnäytetyöni tavoite on kerätä yksilökeskeisen suunnitelman, YKS, materiaalia ja laittaa sitä tietokoneelle Grid2-ohjelmaan sekä harjoitella ohjelman käyttöä asiakkaan kanssa. Tarkoituksena on työskentelyn avulla tukea asiakkaan kommunikaatiota ja voimaantumista.

Opinnäytetyö toteutettiin toimintatutkimuksellisenä kehittämishankkeena Etevan lyhytaikaishoidon yksikössä Tikkarellissa, Järvenpäässä. Aineiston keruu tapahtui 12.3.-11.5.12 asiakastyöskentelyssä, kirjoittamalla keskustelu- ja havainnointipäiväkirjaa sekä haastatteleamalla asiakkaan kanssa työskenteleviä ihmisiä. Viimeisillä tapaamisilla työskentelyä videoitiin ja tehdyistä ruudukoista otettiin valokuvia.

Asiakkaan voimaantumisen tukeminen vaatii pitkäkestoista työskentelyä, joten saatuja tuloksia on vaikea määrittää suoranaisesti voimaantumiseksi. Asiakas koki prosessin aikana onnistumisia ja häntä tuettiin kertomaan omia kokemuksiaan ja hänelle merkittäviä asioita. Tämänkaltaista voimaantumista tukevaa työskentelyä jatkamalla asiakkaan oman voimaantumisprosessin toteutuminen mahdollistetaan. Grid2-ohjelmaan tehtiin interaktiivinen päiväkirja -ruudukko, joka velvoittaa lähityöntekijöitä jatkamaan yksilökeskeistä suunnitelma -työskentelyä. Asiakas pitää puhumisesta, mutta puheenaiheet toistuvat usein samoina. Asiakas kokee, että uudet ihmiset eivät uskalla ottaa häneen yhteyttä. Kommunikaatiota tuettiin tietotekniikan avulla siten, että asiakkaalle annettiin välineitä aloittaa keskustelu uusien ihmisten kanssa ja keskustella uudeltaisista aiheista, esimerkiksi tunteista, Grid2-ohjelman ruudukoiden avulla.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että voimaantumisen tukeminen ja toimintatutkimuksen tekeminen onnistuivat. Asiakas sai kokemuksen, että häntä kuunnellaan ja että hän saa tehdä omia valintoja. Prosessi vaatii kuitenkin jatkotyöskentelyä pysyvän voimaantumisen saavuttamiseksi.

Asiasanat: yksilökeskeinen suunnitelma, kehitysvammaisuus, toimintatutkimus, kehittämisprojekti, apuvälineet, voimaantuminen, hengellisyys.

ABSTRACT

Leppänen, Hele-Elina

Person-centred planning and information technology supporting empowerment. 81 p., 1 appendices. Language: Finnish. Järvenpää, Autumn 2012. Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option in Diaconal Social work. Degree: Bachelor of Social Services.

Aim of the study was to accumulate material of the PCP, person-centred planning, and feed it into the Grid2 computer access software. The main purpose was to support the customer's empowerment by practising to use the program.

The thesis was put into practice in Eteva's short-time care unit Tikkaelli in Järvenpää by activity analysis. The material was collected from 12th March to 11th May 2012 by observing the customer and writing a discussion diary, interviewing employees in Tikkaelli and in a day activity centre and a pastor who is working with disabled. Pictures and videos were taken in the last meetings.

It takes a lot of time and long-term work to support the empowerment of the customer. That is why the results were not very clear. The customer experienced moments of success during the process and was supported to express one's experiences and to tell about one's feelings. When this kind of work continues it supports the customer's empowerment.

An interactive diary-grid was created into the Grid2-program. This obligates the near employees to continue PCP working. The customer's experiences are that new people are shy to take contact to a person who is disabled. Communication is supported by information technology. The customer is given new subjects different ways to begin conversations with new people by Grid2 –program.

Conclusion is that the process was successful but it requires continuation to reach permanent results.

Key words: Person centred planning, disabilities, activity analysis, developing project, assistive devices, empowerment, spirituality.

SISÄLLYS

1 Johdanto	6
2 Toimintatutkimuksellisen toimintatutkimuksen toteutusympäristö	8
2.1 Lyhytaikaishoidon yksikkö Tikkarelli	8
2.2 Muita yhteistyötahoja.....	8
2.3 Asiakkaan tilanteen hahmottaminen.....	9
2.4 Eettisyys asiakastyössä ja toimintaympäristössä toimimisessa.....	10
3 Prosessin tavoitteet ja metodiset perusteet	11
3.1 Lähtökohdat, tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	11
3.2 Toimintatutkimus ja prosessiarviointi	12
3.3 Havainnointi ja keskustelupäiväkirja aineistonkeruumenetelminä	13
3.4 Haastattelu metodina	15
4 Vammaisuus yhteiskunnallisena ilmiönä.....	16
4.1 Yhteiskunnallinen viitekehys.....	16
4.2 Projekteja	17
5 Vammaisuus ilmiönä evankelis-luterilaisessa kirkossa	19
5.1 Osallisuuden tukeminen kirkossa	19
5.1.1 Saavu – kirkon saavutettavuusohjelma.....	20
5.1.2 Kehitysvammaopin haastattelu	22
5.1.3 Kehitysvammaisten osallisuutta lisäävien ohjelmien toteutuminen ...	22
5.2 Kehitysvammaisen ihmisen hengellisyys.....	25
6 Keskeiset käsitteet	28
6.1 Kehitys- ja cp-vammaisuus.....	28
6.2 Yksilökeskeinen suunnitelma	28
6.3 Asiakaslähtöisyys	29
6.4 Osallisuus, valtautuminen ja voimaantuminen.....	31
6.5 Toimintakyky	32
6.6 Kommunikointi ja vuorovaikutus.....	32
6.7 Voimauttava vuorovaikutus	33
7 Tietokone ja Grid2 -ohjelma apuvälineinä	35
8 Kehittämisprosessi.....	37
8.1 Aikataulu ja prosessin kulku -kaavio.....	37
8.2 Käytännön toteutus	38

8.3 YKS materiaalin kerääminen keskustelevalle työotteella	40
8.4 Kerättyjä teemoja	41
8.5 Työskentelyn hengellinen ulottuvuus.....	50
8.6 Apuvälineen käyttö ja kehitys, käyttöön vaikuttavat tekijät	51
8.7 Aineiston analysointi.....	52
8.7.1 Prosessiarviointi.....	53
8.7.2 Taitekohdat	53
8.7.3 Asiakastyö ja ennakoimattomat tapahtumat	54
8.7.4 Yhteistyö ja työskentelyn vaikutukset.....	55
9 Toiminnan tuloksia ja johtopäätökset.....	56
9.1 Prosessi vastaa tutkimuskysymyksiin.....	56
9.1.1 Ensimmäinen tutkimuskysymys	56
9.1.2 Toinen tutkimuskysymys.....	57
9.1.3 Kolmas tutkimuskysymys	58
9.2 Asiakkaan kokemus työskentelystä.....	59
9.3 Asiakkaan kuuleminen	61
9.4 Haastattelujen, keskustelujen ja työntekijöiden vaikutus työskentelyyn ..	62
10 Pohdinta.....	63
10.1 Kehittämisideat.....	63
10.2 Miten YKS saataisiin osaksi arkea?	64
10.3 Eettisyys asiakassuhteessa.....	66
10.3.1 Työntekijän ja asiakkaan välinen vuorovaikutus	66
10.3.2 Työskentelyn asiakaslähtöisyys	67
10.3.3 Asiakas- vai ystävyysuhde	68
10.4 Työyhteisön ja yhteistyötahojen tuki.....	69
10.5 Ammatillinen kehittyminen.....	70
10.6 Loppusanat.....	71
Lähteet.....	72

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni aihe alkoi hahmottua tammikuussa 2011, kun opinnäytetyöinfon jälkeen tutkin opinnäytetöiden aihevälitystä ja löysin kiinnostavan Etevalle tehtävän työn. Otin yhteyttä Nuutti Hiltuseen, joka oli Yhteinen Elämä -projektin työntekijänä ja yhteyshenkilönä aihevälityksestä löytyneisiin aiheisiin. Valitsin yksilökeskeiseen suunnitelmaan ja tietokoneen käyttöön apuvälineenä liittyvän työn, koska se vaikutti mielenkiintoisimmalta ja koska se kehittää sekä omaa ammattitaitoani kehitysvammaisten kanssa työskentelyssä että työtapoja yksilön äänen kuulemiseksi. Mielestäni on todella tärkeää, että opinnäytetyön tekeminen hyödyttää konkreettisesti asiakasta, jonka kanssa työskentelen.

Opinnäytetyöni alkoi osana Yhteinen elämä -projektia, joka loppui toukokuussa 2011. Konkreettisen työskentelyn asiakkaan kanssa toteutin keväällä 2012 tietokonetta, Grid2-ohjelmaa ja yksilökeskeistä suunnitelmaa käyttäen. Työskentely oli asiakkaan elämäntilanteesta ja tarpeista lähtevää: hänen mielipiteitään tuotiin esille ja hän sai virikkeitä: tietokoneen käytön harjoittelu ja yksilökeskeinen suunnitelmatyöskentely, lyhytaikaishoidon yksikköön, jossa taitoja kehittää virikkeellistä toimintaa ei juuri ole.

Työn keskeiset aiheet ovat kehitysvammaisuus ja voimaantumisen tukeminen. Käsittelen sosiaali- ja diakoniatyön näkökulmista moniulotteisesti kehitysvammaisuutta, voimaantumista ja hengellisyyttä.

Työni lähtökohtana on tukea ja tutkia vammaisen ihmisen oikeutta tulla kuulluksi ja osalliseksi omassa elämässään. Tätä lähtökohtaa tukevat Suomen Vammaispoliittinen ohjelma, YK:n vammaisten oikeuksien julistus ja erilaiset sosiaali- ja terveysministeriön sekä Eteva kuntayhtymän selvitykset kehitysvammaisen ihmisen yksilöllisestä asumisesta. Saavu – kirkon saavutettavuusohjelma, Kirkko kaikille -ohjelma ja Vastuun ja osallisuuden yhteisö -ohjelma vahvistavat näkökulmaani vammaisen ihmisen oikeudesta osallisuuteen ja kuulluksi tulemiseen evankelis-luterilaisessa kirkossa.

Tavoitteena on tukea kehitysvammaisen asiakkaan voimaantumista sekä tutkia yksilökeskeistä suunnitelmaa, YKSiä, itsenäistymisen välineenä. YKS on voimaantumisteoriaan pohjautuva työskentelytapa, jossa ihminen on oman elämänsä keskiössä. Tästä lähtien käytän lyhennettä YKS yksilökeskeisestä suunnitelmasta puhuttaessa.

Tuotimme yhdessä asiakkaan kanssa materiaalia hänen YKSiinsä ja laitoimme sitä materiaalia tietokoneelle Grid2-ohjelmaan. Näin asiakas voisi itse käyttää YKSiä esimerkiksi tutustuessaan uuteen ihmiseen ja tuoda omaa mielipidettään julki. Työssä pyrin kehittämään Grid2-ohjelmaa palvelemaan YKS-prosessia. Harjoittelimme asiakkaan kanssa Grid2-ohjelman käyttöä tietokoneella, joka on asiakkaan käytössä hänen toimintakeskuksessaan ja jota hän käyttää siellä säännöllisesti. Yhteistä työskentelyämme varten tietokone siirrettiin lyhytaikais-hoidon yksikkö Tikkarelliin, jossa työskentelimme joka toinen viikko.

Asiakkaan voimaantuminen, hänen omien itsenäistymistaitojen haltuunotto, tukeminen ja edistäminen ovat työni keskiössä. Pyrin luomaan tapaamisistamme tilanteita, joissa asiakas kokee tulevansa kuulluksi ja näin saavan 'minä olen oman elämäni asiantuntija' -kokemuksen. Voidaan ajatella, että on itsestään selvää, että jokainen ihminen on itse oman elämänsä asiantuntija. Todellisuudessa kehitysvammaiset ihmiset joutuvat kokemaan paljon sitä, että joku muu tietää paremmin kuin he itse, miltä heistä tuntuu ja mitä he tekevät tai tahtovat. Huomasin myös itse toimivani helposti johdattelevasti, kun esimerkiksi halusin työskentelyn etenevän nopeammin.

Käytän tässä raportissa asiakas-sanaa sen kylmähköstä sävystä huolimatta, koska muut vaihtoehdot, esimerkiksi henkilö tai tapaus, tuntuivat huonommilta ilmaisuilta.

2 TOIMINTATUTKIMUKSELLISEN TOIMINTATUTKIMUKSEN TOTEUTUSYMPÄRISTÖ

2.1 Lyhytaikaishoidon yksikkö Tikkarelli

Toteutin hankeharjoittelun Eteva kuntayhtymän kehitysvammaisten lyhytaikaishoidon yksikkö Tikkarellissa, jossa tapasin cp- ja kehitysvammaista nuorta aikuista, joka asuu tällä hetkellä pysyvästi äitinsä luona.

Lyhytaikaishoidon yksikkö Tikkarelli koostuu kolmesta ryhmäkodista: Peipoista, Pääskyistä ja Peukaloisista. Asiakas, jonka kanssa työskentelen, on joka toinen viikko hoitajaksolla Pääskyissä, jossa asiakkaat ovat nuoria tai nuoria aikuisia. Pääskyissä on viisi asiakaspaikkaa. (Eteva i.a.)

Lyhytaikaisen hoidon tarkoituksena on tukea vanhempia ja perheitä antamalla heille mahdollisuus lepoon. Tikkarellissa on mahdollista viipyä muutamasta tunnista useaan viikkoon. Hoitopäivien määrä neuvotellaan kunkin asuinkunnan vammaispalvelujen edustajan kanssa. (Eteva i.a.)

Loppuvuodesta 2009 Tikkarellissa on aloitettu itsenäistymisvalmennusta vanhempien luota pois muuttavan nuoren tueksi (Eteva i.a.). Asiakkaalla on suunnitelmassa muuttaa tulevaisuudessa mahdollisesti itsenäiseen asumiseen.

2.2 Muita yhteistyötahoja

Olen tehnyt yhteistyötä asiakkaan äidin kanssa. Äidiltä on kysytty lupa asiakkaan kanssa työskentelyyn. Asiakas kertoi välillä asioita äidistään ja kodistaan, joten kotiympäristö on otettu työskentelyssä huomioon. Kirjoitin äidille muutamia viestejä, jotka laitoin asiakkaan mukaan. Lisäksi tulen kertomaan työskentelystä ja johtopäätöksistä raportin kirjoittamisen jälkeen puhelimitse ja kirjeitse.

Eteva kuntayhtymä on Suomen suurin vammaispalvelujen tuottaja. Se aloitti toimintansa 1.1.2009, kun Uudenmaan erityispalvelut kuntayhtymä ja Pääjärven kuntayhtymä yhdistyivät. Eteva järjestää asumispalveluja sekä työ- ja päivätoimintaa noin 2500 vammaiselle ja kehitysvammaiselle. (Eteva i.a.) Päivätoimintakeskus, jossa asiakas käy joka toinen viikko asuessaan äitinsä luona, on Etevan omistama. Kehitysvammaoppi, joka käy tapaamassa asiakasta noin kerran kuukaudessa, on toinen Etevan alueella toimivista kehitysvammaoppeista. Hänen esimiehensä on Mäntsälän kirkkoherra ja seurakunta maksaa hänen palkkansa. Eteva kuitenkin tarjoaa hänelle työhuoneen eli häntä voidaan pitää Etevan kehitysvammaoppina.

Tikoteekki on Kehitysvammaliiton tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus. Se pyrkii edistämään puhevammaisten ihmisten kommunikointia ja vammaisten ihmisten tietotekniikan käyttöä. Tikoteekki toimii kehittämiskeskuksena, joka tuottaa asiakaspalveluja Uudenmaan alueella. (Tikoteekki 2011.)

2.3 Asiakkaan tilanteen hahmottaminen

Tapasin asiakkaan ensimmäisen kerran Yhteinen Elämä -projektin projektikoordinaattorin kautta alkuvuodesta 2011. Hänen mielestään asiakas tarvitsi osallisuutta ja voimaantumista tukevaa työtä, jota lähdin tekemään YKSä ja tietokoneen Grid2-ohjelmaa apuna käyttäen.

Asiakas, jonka kanssa työskentelin, on cp- ja kehitysvammaisen. Hän käyttää pyörätuolia liikkumiseen ja tarvitsee apua lähes kaikessa arjen asioissa esimerkiksi syömisessä. Nostoissa käytetään nosturia, jonka avulla hänet saadaan pyörätuoliin, sänkyyn tai suihkutuoliin tarpeen mukaan.

Asiakkaalla on todella tarkka kuuloaisti, näköaistin avulla hän hahmottaa heikommin maailmaa. Hän näkee värit, mutta muuten ympäristön ja kuvien hahmottaminen on vaikeaa. Ihmiset hän tunnistaa ja muistaa todella hyvin.

2.4 Eettisyys asiakastyössä ja toimintaympäristössä toimimisessa

Keskustelin asiakkaan kanssa yhteistyön aloittamisesta, hän oli kiinnostunut yhteistyöstä kanssani ja halusi aloittaa sen. Pyysin asiakkaan äidiltä kirjallisesti lupaa työskennellä hänen kanssaan. Äiti on ollut mukana pohjustavassa prosessissa ja hän haluaa olla mukana edelleen. Asiakkaan kanssa on tehty aikaisemmin yksi opinnäytetyö ja lisäksi opiskelijat ovat harjoitelleet hänen kanssaan tietokoneessa olevan PowerPoint -ohjelman käyttöä. Asiakas on nauttinut hänen kanssaan tehdystä yhteistyöstä.

Olen allekirjoittanut Etevan salassapitositoumuksen ja näin sitoutunut vaitiolovelvollisuuteen asiakkaan henkilökohtaisissa asioissa. Huolehdin, etteivät asiakkaan tietoja sisältävät paperit päädy ulkopuolisten käsiin. Työni kirjoitin niin ettei asiakkaan henkilöllisyys paljastu. Prosessin päätteeksi hävitän mahdolliset minulle luovutetut asiakaspaperit. Muun aineiston kuitenkin säilytän mahdollista myöhempää tarvetta varten.

Kehittämisprosessissa etenin asiakkaan yksityisten tarpeiden ja toiveiden mukaan, joten se ei ole yksityisyyteen puuttumaton. Opinnäytetyöhöni en kirjaa asioita, joista hänet tai muut kanssamme yhteistyötä tehneet ihmiset voitaisiin tunnistaa. Poikkeuksena haastattelemani kehitysvammaoppi, joka antoi luvan nimensä käyttämiseen haastattelusta kerrottaessa.

Työskentelyssä on ollut vaarana muovata tuloksia sellaisiksi kuin itse ne haluaisi. Tästä syystä hankkeen eettisyys ja luotettavuus on täytynyt jatkuvasti huomioida. Tarkoituksena on saada asiakkaan oma tahto enemmän näkyviin ja tukea häntä itsenäistymisprosessissa. Koska tavoite on käytännönläheinen yhdelle ihmiselle tuotettu kehittämishanke, yleistettävyyden on mahdotonta ja luotettavan tieteellisen tiedon luominen haasteellista. Eettisyys on huomioitava myös asiakastyöskentelyssä koko ajan, sillä siinä on vaarana johdatella keskustelua ja asiakkaan mielipiteitä työntekijän asenteiden ja asioiden esitystavan mukaan.

3 PROSESSIN TAVOITTEET JA METODISET PERUSTEET

3.1 Lähtökohdat, tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Eteva kuntayhtymällä on tavoitteena tehdä yksilökeskeinen suunnitelma jokaiselle asiakkaalle. Työni vastaa Etevan tarpeeseen tehdä yksilökeskeisiä suunnitelmia asiakkaille ja kehittää tapoja, joiden avulla vaikeavammainen voi ilmaista itseään.

Sari Vaittinen teki opinnäytetyönsä saman asiakkaan kanssa vuonna 2010 ja minun opinnäytetyöni tuo jatkuvuutta jo tehdyille työskentelylle.

Eteva saa työni kautta tutkimusta siitä, miten uudet toimintamenetelmät, tässä tapauksessa YKS, hyödyttävät asiakasta. Lisäksi Eteva saa arvokasta materiaalia siitä, miten tämän asiakkaan ja YKS-työkalun kanssa on toimittu. Näin Eteva pystyy jatkossa vertailemaan ja käyttämään hyväkseen tehtyä työtä miettiessään toimintatapoja YKS -työkalun käytössä asiakkaiden avuksi.

Toivon, että Eteva sitoutuu käyttämään työtäni ja kehittämään YKS-työkalua tämän toimintatutkimuksen perusteella. Työni on kehittämispainotteinen, yhteen ihmiseen keskittyvä tapaus tutkimus, joten tuloksia ei voi yleistää. Työ tuo kuitenkin tärkeää tapauskohtaista tietoa teknologian mahdollisuuksista kommunikation tukena.

Hankeharjoittelun toteutin työskentelemällä yhden Etevan asiakkaan kanssa. Työskentelyssä tuotin hänen kanssaan yksilökeskeisen suunnitelman osia, jotka laitoin tietokoneelle Grid2-ohjelmaan. Harjoittelin asiakkaan kanssa ohjelman käyttöä.

Työskentelyn tuloksena syntyi sovellus Grid2-ohjelmaan, jonka hyödyntäminen on mahdollista myös laajemmin. Sovelluksen tuottaminen oli kehittämistä ja työskentelyn analysoiminen prosessiarvioinnin avulla oli tutkimusta.

Tavoitteena tässä toimintatutkimuksellisessa kehittämishankkeessa on tukea asiakkaan voimaantumista ja itsenäistymistä. Samalla on tarkoitus tutkia YKSä voimaantumisen välineenä ja selvittää, millaisia mahdollisuuksia ja rajoituksia tietokoneen ja Grid2-ohjelman käyttö kommunikoinnin tukena luo asiakkaan voimaantumiseen ja oman tahdon esiin tuomiseen. Tulevaisuudessa voi olla edessä asiakkaan muuttaminen itsenäiseen asumiseen. Tästä syystä hänen omien itsenäistymistaitojensa haltuunotto ja yhteistyö perheen kanssa ovat tärkeitä, jotta asiakas läheisineen valmentautuisivat uuteen vaiheeseen.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten yksilökeskeinen suunnitelma tukee asiakkaan voimaantumista ja itsenäistymistä?
2. Miten YKSin osan laittaminen tietokoneelle ja asiakkaan tietokoneen käyttö YKSin tarkastelussa ja esittämisessä tukee kommunikaatiota? Parantaako se sitä, kun asiakas tuottaa itse puhetta?
3. Mitä hyötyä YKSistä on arkipäivässä?

3.2 Toimintatutkimus ja prosessiarviointi

Opinnäytetyöni on toimintatutkimuksellinen kehittämishanke, jossa kehitän uusia toimintamenetelmiä ja työtapoja yksilökeskeiseen suunnitelmatyöskentelyyn ja tietokoneen Grid2-ohjelman käyttöön.

Toimintatutkimus ei ole varsinainen tutkimusmenetelmä, vaan enemmän työtapo, joka muovautuu tutkimuksen kohteen mukaan. Usein se on ajallisesti rajattu tutkimus- ja kehittämisprojekti, jossa luodaan uusia toimintatapoja. Tarkoituksena on luoda tietoa käytännön kehittämiseksi. Toimintatutkija on aktiivinen toimija, joka vaikuttaa tutkimuksen kulkuun ja voi tuoda työskentelyyn esimerkiksi teollisia menetelmiä ja teorioita. Keskeisiä piirteitä toimintatutkimukselle ovat käytännönläheisyys, interventio eli muutokseen tähtäävä väliintulo, pyrkimys reflektiiviseen ajatteluun ja sen avulla toiminnan parantamiseen, osallisuuden lisääminen ja sosiaalinen prosessi. Kehittäminen tapahtuu syklisesti: suunnittelu,

toteutus, havainnointi, arviointi/reflektointi ja uudelleensuunnittelu, josta seuraa uusi toiminta. (Heikkinen 2008, 16-17, 19, 35.)

Kehittämistutkimukseen liittyy yksittäiseen kohteeseen ratkaisun tuottaminen eli tutkimuksen suora yleistettävyyys ja toistettavuus ovat mahdottomia. Tutkimuksessa tavoitteena on muutos, jossa esimerkiksi pyritään kehittämään kohteen osaamista ja toimintaa. Kehittämishankkeeseen tulee aina kuulua seuranta ja arviointia, sillä palaute ohjaa tietoista, muutoshaluista toimintaa. Kehittämistyölle on ominaista prosessimaisuus, jossa aluksi asetetut tavoitteet täsmentyvät ja muuttuvat prosessin edetessä. (Heikkinen 2008, 19, 20. Seppänen-Järvelä 2004, 19.)

Prosessiarviointi pyrkii kuvaamaan tapahtumia tavoitteiden ja tulosten välissä. Siinä kiinnitetään huomiota kehitys- ja muutosprosesseihin eli toimintaan, jolla pyritään saamaan tuloksia aikaan. Sen avulla tuetaan ja ohjataan kehittämistä, sillä prosessin aikana voidaan arviointitiedon pohjalta ohjata toimintaa. Prosessiarviointia voidaan pitää kehittämisarviointina, jota voidaan toteuttaa joko ulkoisena tai sisäisenä arviointina. Itsearviointi on tärkeää prosessiarvioinnissa. Päiväkirja, haastattelut, havainnointi ja toimintaa kuvaavat dokumentit, esimerkiksi kuvat ja videot, ovat hyviä tapoja kerätä tietoa, jotta arviointi voidaan toteuttaa. Prosessiarvioinnissa tulee miettiä, miten prosessia kuvaavaa tietoa kerätään, jotta tärkeimmät asiat saadaan luotettavasti esille. (Sosiaaliportti: Prosessiarviointi 2012.)

3.3 Havainnointi ja keskustelupäiväkirja aineistonkeruumenetelminä

Toteutin aineiston keruun kirjoittamalla havainnointi- ja keskustelupäiväkirjaa asiakastilanteista, joissa keskustelimme ja harjoittelimme tietokoneen käyttöä asiakkaan kanssa. Tein muistiinpanoja asiakastilanteesta ja kirjoitin ne puhtaaksi kotona. Kahdella viimeisellä tapaamisella videoin työskentelyä ja erityisesti asiakkaan tietokoneen käyttöä, jotta voisin palauttaa mieleen tilanteen analysointivaiheessa.

Valitsin keskustelupäiväkirjan aineistonkeruumenetelmäksi asiakkaan kommunikation erityispiirteiden vuoksi. Asiakas ei tuota paljoa puhetta, jolloin aineiston keruu haastattelemalla on vaikeaa. Asiakas puhuu ja pitää keskustelemisesta, mutta asiat ja aihepiirit toistuvat usein samoina, joten uutta tietoa saadaksesen tulee helposti johdateltua keskustelua. Keskustelupäiväkirjan avulla pystyin kirjaamaan ja sen avulla refleктоimaan asiakkaan lisäksi omaa toimintaani keskustelutilanteessa, jolloin mahdollinen asiakkaan johdattelu ja ohjailu tulivat näkyviin.

Päiväkirjaa pidetään subjektiivisena tiedonkeruutapana ja sen takia huonona lähteenä tutkimukseen, mutta tässä tilanteessa se oli ainoa käyttökelpoinen tapa kerätä tietoa asiakkaalta itseltään ja asiakastilanteista. Havainnointi- ja keskustelupäiväkirjan käyttöä aineistonkeruumenetelmänä voidaan perustella prosessiarvioinnilla, jossa havainnointi, itsearviointi ja reflektointi ovat keskiössä, jotta kehitys- ja muutosprosessit työskentelyn aikana tulisivat näkyviin.

Havainnoinnissa tutkija on samalla osallinen ja ulkopuolinen. Osallistumisen aste vaihtelee. Tilannetta tarkkailemalla hän vetäytyy ulkopuoliseksi ja tekee muistiinpanoja. Osallistuessaan toimintaan hän saattaa olla jopa toiminnan keskipisteenä. Muistiinpanot kirjoitetaan jälkikäteen. Videoiminen ja keskustelujen nauhoittaminen tukee havainnointia. Taltioitua materiaalia voidaan analysoida tai käyttää havainnoinnin ja muistin tukena. (Heikkinen 2008, 106.)

Tiedonkeräämisessä näkyivät myös etnografian menetelmät. Etnografia on tutkimusmenetelmä, johon kuuluu tiedonkeruu, aineiston kuvailu ja analysointi. Se perustuu kenttätööhön, joka toteutetaan osallistuvana havainnointina, haastatteluina ja mahdollisina muina tiedonkeruutapoina. (Vuorinen 2005, 63.) Tavoitteena on analyttisesti kuvata ja ymmärtää tutkimuskohdetta osallistuvalla havainnoinnilla ja haastatteluilla. Pyrkimys on olla rajaamatta ennalta mitään pois. Vaikka tarkoitus on olla analyttinen ja objektiivinen, se ei ole täysin mahdollista, sillä tutkija pyrkii vaikuttamaan tutkimaansa kohteeseen tai toimintaan. (Heikkinen 2008, 106.)

3.4 Haastattelu metodina

Haastattelu on hyvä tapa kerätä tietoa tutkimusaiheeseen liittyvistä teemoista. Haastattelutapoja on monenlaisia: strukturoitu-, puolistrukturoitu- ja avoin haastattelu. Strukturoidussa haastattelussa haastateltava on tehnyt valmiiksi tarkat kysymykset, joihin yleensä vastataan kirjallisesti. Puolistrukturoidussa haastattelussa keskustellaan yhdessä etukäteen suunniteltujen kysymysten pohjalta ja avoimessa haastattelussa on tarkoitus kerätä tietoa keskustelumaisesti. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka i.a.)

Puolistrukturoidun haastattelun yksi muoto on teemahaastattelu, jota käytin haastatellessani kehitysvammaoppia ja toimintakeskuksen omaohjaajaa. Teemahaastattelussa keskustellaan ennalta suunnitelluista teemoista järjestyksessä, jossa haastattelutilanteessa niistä on luontevaa puhua. Ihmisen vapaalle puheelle annetaan tilaa ja pyritään huomioimaan ihmisten erilaiset tulkinnat. (Saaranen-Kauppinen, Puusniekka i.a.)

Haastattelujen lisäksi keskustelin Tikkarellin ohjaajien ja asiakkaan toimintakeskuksen työntekijöiden kanssa. Erityisesti keskustelu toimintakeskuksessa asiakkaan omaohjaajan ja hänen fysioterapeuttinsa kanssa ohjasivat minua kiinnittämään huomiota asiakkaan tunteisiin eri tilanteissa ja vuorovaikutukseen uusien ihmisten kanssa, joihin liittyvää tietoa keräsimme Grid2-ohjelmaan.

4 VAMMAISUUS YHTEISKUNNALLISENA ILMIÖNÄ

4.1 Yhteiskunnallinen viitekehys

Länsimainen ihmiskäsitys perustuu humanismiin, jonka mukaan ihmisellä on erityinen asema maailmassa, maailma ja luonto ovat ihmistä varten. Yleisesti ottaen suomalainen ihmiskäsitys pohjaa humanismin lisäksi luterilaisuuteen, koska kirkko on vaikuttanut ihmisten arvoihin ja ihmiset ovat vaikuttaneet siihen, millaisiksi yhteiskunnan arvot muotoutuvat. Usein suomalaiset ajattelevat, että kaikilla ihmisillä on arvo itsessään. Yhteiskunnassamme vaikuttaa individualismi-aate, joka tarkoittaa jokaisen oikeutta omanlaiseen elämään. Individualismi korostaa yksin pärjäämistä, joka monille ihmisille, esimerkiksi vammaisille, on haasteellista. Samalla kun länsimaissa korostetaan ihmisen ainutlaatuisuutta, ihmisen arvo sidotaan tuottavuuteen. Kärjistäen ihmisen arvo nähdään samana kuin mikä on hänen käyttöarvonsa taloudellisen kasvun hyväksi. (Voutilainen 2009, 9.)

Suomalaisessa sosiaalipolitiikassa pyritään tuottamaan kansalaisille hyvinvointia. Hyvinvointia on monenlaista ja eri ihmiset pitävät eri asioita hyvinvoinnin merkkeinä. Hyvinvoinnista voivat kertoa: elintaso, yhteyden kokeminen ja sosiaaliset suhteet, itsensä toteuttaminen tai ihmisenä oleminen. Syrjäytyminen ja elämänhallinnan puute voivat olla pahoinvoinnin merkkejä. Monella vammaisella syrjäytymisriski on keskimääräistä suurempi, sillä he ovat harvoin mukana työelämässä. Työn vaikutus ihmisen hyvinvointiin on suuri. Se vaikuttaa elintasaan, sosiaalisiin suhteisiin, omien kykyjen käyttöön ja hyväksyntään. Syrjäytymiseen kuuluu erilaisten ongelmien kasaantumisen ja sosiaalisten suhteiden puuttumisen lisäksi vähäiset tai puuttuvat vaikutusmahdollisuudet omaan elämään. Syrjäytyneellä ihmisellä on kokemus, että hän ei pysty vaikuttamaan omaan elämäänsä. (Malm, Matero, Repo, Talvela 2004, 28-29.) Vammaiset ovat usein tilanteessa, jossa muut päättävät heidän puolestaan, millaista elämää he elävät.

Suomessa on vammaispalvelulaki, jonka tarkoituksena on mahdollistaa vammaisen henkilön oikeus elää ja toimia yhteiskunnassa yhdenvertaisena kansalaisena. Lain tarkoituksena on lisäksi ehkäistä ja poistaa esteitä tai haittoja, jotka aiheutuvat vammaisuudesta. (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987.)

Suomi kirjoitti YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien julistuksen yleissopimuksen 2007. Suomessa tulisi kuitenkin tehdä lakimuutoksia ja perustaa seurantajärjestelmä, jotta sopimukseen sitoutuminen toteutuisi. YK:n ihmisoikeusjulistukset takaavat ihmisoikeudet kaikille ihmisille, mutta vammaisten ihmisten oikeuksien toteutuminen on edelleen puutteellista. Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva sopimus perustuu syrjinnän kieltoon ja yhdenvertaiseen kohteluun. Se pyrkii takaamaan kaikille kansalais-poliittiset oikeudet sekä taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet. Oikeuksien toteutumiseksi tarvitaan asennemuutosta: stereotyyppien ja ennakkoluulojen poistamista, tietoisuuden lisäämistä sekä ymmärrystä vammaisten ihmisten positiivisesta monimuotoisesta vaikutuksesta yhteiskuntaan. (Suomen YK-liitto 2009, 4, 6, 10-11.)

4.2 Projekteja

Työni on jatkoa Sari Vaittisen (2010) opinnäytetyölle *Apuvälineet osaksi arkea*. Vaittisen opinnäytetyössä harjoiteltiin apuvälineiden käyttöä asiakkaan kanssa ja samalla hänelle luotiin virikkeitä, jotka edistivät asiakkaan voimaantumisprosessia. Vaittisen työssä apuvälineiden käytön opettelu oli keskiössä ja samalla apuvälineitä tarkasteltiin sosiaalisuuden, itsenäisyyden ja valintojen tekemisen näkökulmasta. Opinnäytetyöni jatkaa tätä voimaantumisen tukemista. Keskityn yksilökeskeisen suunnitelman ja sen osan tietokoneelle laittamisen mahdollisuuksiin itsenäistymisen tukemisessa.

”Yhteinen elämä –projekti”, johon Vaittisen opinnäytetyö linkittyy, oli Euroopan Sosiaalirahaston osarahoitteinen projekti, jonka muu rahoitus saatiin mukana olevilta organisaatioilta ja Etelä-Suomen lääninhallituksen sivistysrahastosta. Projektia hallinnoi Seurakuntaopisto Järvenpäässä ja mukana toimivat Diako-

nia-ammattikorkeakoulu sekä Eteva kuntayhtymä, joka tarjoaa vammaispalveluja Uudenmaan ja Pääjärven alueilla. Tavoitteena oli vammaisalan palvelutoiminnan ja ammatillisen osaamisen kehittäminen. Samalla pyrittiin alan arvostuksen ja vetovoimaisuuden lisäämiseen työmarkkinoilla. (Yhteinen elämä -projekti i.a.)

Kehitysvammaliiton ”Tiedän mitä tahdon! – Henkilökohtaisen budjetoinnin kehittämisprojekti” kokeilee henkilökohtaista budjetointia ja yksilölähtöistä suunnittelua ympäri maata. Kehitysvammaisille henkilöille, heidän läheisilleen, työntekijöille sekä kuntien ja palveluntuottajien edustajille tarjotaan koulutusta ja vertaisryhmätoimintaa henkilökohtaisen budjetoinnin ja yksilökeskeisen suunnittelun tueksi. Henkilökohtaisessa budjetoinnissa on tarkoitus lisätä henkilön määrittelyvaltaa ja valinnanmahdollisuuksia. Prosessi alkaa siitä, että henkilö miettii itselleen tärkeitä asioita ja sitä millaista elämää haluaisi elää. Prosessin apuna käytetään yksilökeskeistä suunnitelmaa, joka korostaa oikeutta tehdä omaan elämään kuuluvia valintoja ja päätöksiä. Tarkoituksena on tukea henkilön voimaantumista ja saada hänen mielipiteensä kuuluvammiksi. Kehitysvammaisen suunnittelee, millaisia tukitoimia ja palveluita tarvitsee todellisten tarpeidensa pohjalta omannäköiseensä elämään, yhdessä työntekijöiden ja läheisten kanssa. Projekti toteutetaan vuosina 2010-2013 Kehitysvammaliiton ja Kehitysvammaisten Palvelusäätiön toimesta, rahoittajana on Raha-automaattiyhdistys. (Tiedän mitä tahdon! 2011.)

Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma KASTE (2008-2011) on ohjausväline suomalaisen sosiaali- ja terveystalouden johtamiseen. Hankkeen tavoitteena oli lisätä osallisuutta, terveyttä ja hyvinvointia, vähentää syrjäytymistä sekä parantaa palveluiden laatua, vaikuttavuutta ja saatavuutta sekä pienentää alueellisia eroja. Eteva kuntayhtymä oli mukana KASTE-ohjelmassa. Etevan alueellisessa hankkeessa työskennellään, jotta vammaiset saisivat yksilöllisiä tarpeita vastaavia, oikea-aikaisia tukiratkaisuja, jotta palvelutarpeen arviointiosaaminen vahvistuisi ja jotta kehitysvammaisen ihmisen saisi tarpeenmukaista, oikea-aikaista apua mielenterveyden ongelmiin. (Eteva kuntayhtymä. Vammaispalvelujen kehittäminen, Etevan KASTE-hanke i.a.; Vammaispalveluhanke Kaste 2012.)

5 VAMMAISUUS ILMIÖNÄ EVANKELIS-LUTERILAISESSA KIRKOSSA

5.1 Osallisuuden tukeminen kirkossa

Kristillinen ihmiskäsitys pohjautuu siihen, että jokainen on saanut ihmisarvonsa luomisessa. Ihmisarvoa ei voi itse hankkia, eikä sitä voi kukaan ihminen toiselle antaa. Kristityt ajattelevat, että Jumalan suunnitelmassa jokaisella ihmisellä on tarkoitus ja merkitys. Jumalan jokaiseen kohdistama rakkaus tekee kaikista ihmisistä samalla tavalla arvokkaita. (Linqvist 1997, 34.)

Diakoniatyön strategia peräänkuuluttaa ihmisarvoa, oikeudenmukaisuutta, lähimmäisen rakkautta ja keskinäisen huolenpidon toteutumista. Ihmisten osallistaminen on yksi strategiaan merkitty tärkeä tavoite. Kun kirkko pyrkii osallistamaan jäseniään, sen tulee ottaa huomioon kehitysvammaiset seurakuntalaiset. Kirkko voi olla kehitysvammaiselle tärkeä yhteisö, johon voi kokea kuuluvansa ja osallistuvansa, jos kirkon jäsenyys ja kirkossa toimiminen on yksilölle tärkeää. Seurakunnan sanoma on mahdollisuus päästä osalliseksi Jumalan valtakunnasta ja sen avaamasta uudesta ihmisyydestä, jossa solidaarisuus, yhteisvastuu ja kuormien jakaminen toteutuvat. (Vastuun ja osallisuuden yhteisö, diakonia- ja yhteiskuntatyön linja 2010, 10, 11, 26.)

Diakoniatyössä pidetään tärkeänä osallisuuden ja huolenpidon verkostojen vahvistamista. Kirkko osallistuu arvokeskusteluun, puolustaen ihmisarvoa ja oikeudenmukaisuutta. Suomalaisten arvomaailma ja elämäntapa ovat muuttuneet individualistiseksi yksilöllisyyden ja yksilönvapauden arvostamiseksi. Tässä ajatusmaailmassa on hyvät ja huonot puolensa. Jokaisella on oikeus omannäköiseen elämään ja omiin valintoihin. Arvomaailmana individualismi on kova ja korostaa yksin selviytymistä. Kirkko haluaa olla individualistisen yhteiskunnan sisällä läsnäolon kirkko, vastuun ja osallisuuden yhteisö. Yhteiskunnassa tapahtuu polarisoitumista, joka aiheuttaa syrjäytyvien ihmisten määrän kasvua. Kirkko haluaa kiinnittää huomiota vaikeuksissa oleviin ihmisiin ja asioihin, joilla voidaan vähentää syrjäytymistä ja siitä aiheutuvia haittoja. (Vastuun ja osallisuuden yhteisö, diakonia- ja yhteiskuntatyön linja 2010, 17-18, 20-21, 26-27.)

Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla on vammaispoliittinen Kirkko kaikille -suunnitelma, jonka aiheet nousevat kirkossa tehdyn vammaistyön tarpeista. Kristillinen usko pyritään tuomaan vammaisten ulottuville, koska Kristus ja kirkko kuuluvat kaikille. Taustana on Yhdistyneiden kansakuntien 1993 ja Suomen vammaispoliittisen ohjelman 1995 luodut yleisohjeet vammaisten ihmisten yhdenvertaisuudesta. Ihminen on luotu Jumalan kuvaksi, mutta toisin kuin Jumala, jokainen ihminen on tarvitseva. Vertaistuki ja säännöllinen sielunhoito pyritään saamaan osaksi kirkon vammaistyötä. (Kirkko kaikille 2003, 1, 5, 9.)

Seurakunnissa toimii erilaisia ryhmiä myös erityisesti vammaisille suunnattuja vertaistuellisia tai toimintapainotteisia ryhmiä (Vastuun ja osallisuuden yhteisö, diakonia- ja yhteiskuntatyön linja 2010, 13). Asiakkaan kotipaikkakunnan diakoniatyö tukee vammaisia ja heidän perheitään. Toimintamuotoja ovat erilaiset ryhmät, hartaudet, keskustelut, retket ja kriisityö. Työntekijät järjestävät kirkkovuoden juhliin liittyen hartaus- ja kirkkohetkiä, lisäksi eräässä toimintakeskuksessa on juttupiiri ja useissa asuntoloissa järjestetään kotihartauksia. Diakoniatyö tekee yhteistyötä kaupungin vammaispalvelujen, Uudenmaan erityispalvelujen, koulujen ja yhdistysten kanssa. (Porvoon suomalainen seurakunta i.a.)

Jos tämän toimintatutkimuksen asiakkaalla on kiinnostusta ja tarvetta seurakuntayhteydelle, hänellä olisi mahdollisuus mennä mukaan seurakuntaan lähipiirinsä mahdollistaessa. Tällä hetkellä hän tapaa säännöllisesti Etevan kehitysvammapappia lyhytaikashoidon yksikössä ja keskustelee hänen kanssaan erilaisista asioista, jotka hänen elämänsä sillä hetkellä koskettavat.

5.1.1 Saavu – kirkon saavutettavuusohjelma

Evankelis-luterilaisessa kirkossa julkaistiin Saavu - kirkon saavutettavuusohjelma 6.10.2012. Sen tekemisessä on otettu huomioon teologiset-, ihmisoikeudelliset- ja lailliset perusteet jokaisen ihmisen yhdenvertaiseen kohteluun ja oikeuteen olla osallinen. Ohjelman pääteemat ovat saavutettavuus, esteettömyys, osallisuus ja yhdenvertaisuus. Tavoitteena on vahvistaa yhdenvertaisuutta ja osallisuutta kirkossa. Osallisuuden esteet voivat olla henkisiä, fyysisiä, asen-

teellisiä tai taloudellisia. Saavutettavuusohjelman voidaan ajatella kohdistuvan kaikkiin ihmisiin, ei vain vammaisiin. Esimerkiksi huonossa kunnossa olevat vanhukset tai maahanmuuttajat, joiden suomen kielen taito tai valmiudet toimia suomalaisessa yhteisössä aiheuttavat tuen tarvetta, hyötyvät yhtä lailla saavutettavuusohjelman tavoitteesta poistaa fyysisiä ja asenteellisia esteitä. (Sointula 2012, 8-9.)

Saavutettavuusohjelma perustuu siihen kuka tai mikä ihminen on: Jumalan luoma, pelastettu, yhteyteen kutsuttu ja yhteyteen vastaanotettu. (Saavu – kirkon saavutettavuusohjelma 2012, 8; Sointula 2012, 8-9.) Markuksen evankeliumissa kerrotaan, että ihmiset toivat Jeesuksen luokse lapsia, mutta opetuslapset yrittivät estää heitä. Jeesus kuitenkin puolusti lasten oikeutta tulla hänen luokseen ja siunasi heitä. (Mark. 10: 13.16.) Ihmiset rakentavat kaikenlaisia esteitä eri ihmisryhmille. Tämä kertomus muistuttaa siitä, että ihmisen ei kuulu olla Jumalan valtakunnan portinvartija. (Kuusimäki 2012, 3.)

Saavutettavuusohjelman työryhmä pitää asenteellista saavutettavuutta tärkeimpänä asiana, jotta saavutettavuus toteutuisi kaikilla osa-alueilla. Kyse ei siis ole kustannuksista vaan asenteenmuutoksesta. Vammaisia on pitkään pidetty työn kohteina, nyt heille halutaan mahdollistaa täysi osallisuus. (Saavu – kirkon saavutettavuusohjelma 2012, 12; Sointula 2012, 8-9.)

Esteiden poistamiseksi työryhmä on laatinut toimenpide-esityksiä seurakunnille, hiippakunnille ja kirkkohallitukselle. Saavutettavuuden edistäminen tulee olla osana seurakunnan strategiatyötä, jotta päätöksenteon saavutettavuus toteutuisi. Kaikilla, joita asia koskee, on oltava oikeus vaikuttaa asiaan. Viestinnän tulee olla vuorovaikutuksellista, monikanavaista, selkeää ja tasavertaista. Myös taloudellista suunnittelua tarvitaan, sillä vammaisella on oikeus saada avustaja, tulkki tai opas. (Saavu – Kirkon saavutettavuusohjelma 2012, 25-29; Sointula 2012, 8-9.)

Prosessi jatkuu myös nyt, ohjelman valmistuttua, sillä kirjallisen tuotoksen julkaisu ei tee työtä tehdyksi. Työryhmä toimii vielä kaksi vuotta: kouluttaa ihmisiä ja työskentelee tavoitteiden toteutumisen eteen. (Sointula 2012, 8-9.)

5.1.2 Kehitysvammaopin haastattelu

Haastattelin Etevan kehitysvammaoppi Katja Niemistä, joka työskentelee kehitysvammaisten ihmisten, heidän kanssaan työskentelevän henkilökunnan ja omaisten kanssa. Hänen työnkuvaan kuuluvat ryhmäkodeissa järjestetyt jumalanpalvelukset, rovastikunnalliset kirkkopyhät, erilaiset kerhot, seurakuntayhteistyö, rippikoulut ja sielunhoito. Niemisen tavoite ja työnäky on, että kehitysvammaiset olisivat osa seurakuntaa. Hän haluaa levittää tietoa siitä, mitä kehitysvammaisuus on, puhua kehitysvammaisten puolesta ja palvella heitä. Tärkeä osa työtä on kehitysvammaisten tarpeiden esillä pitäminen ja heidän osallisuuden ja yhteyden oikeuksien puolustaminen seurakunnassa. (Haastattelu 26.4.12.)

Nieminen ajattelee, että kehitysvammaisen kanssa työskennellessä saa todella tehdä teologiaa, koska on löydettävä pääasiat ja sanottava ne selkeästi. Esimerkiksi rovastikunnallisissa kirkkopyhissä on myös muulta kirkkokansalta tullut positiivista palautetta selkeydestä, sillä selkeys puhuttelee kaikkia ihmisiä. (Haastattelu 26.4.12.)

Niemisellä on työssään sielunhoidollinen ote. Hänestä kehitysvammaopin työssä päälimmäistä on kaikkien ihmisten arvostaminen ja kaikille kuuluva ihmisarvo. Sielunhoitotilanteessa saa olla todella varovainen sen kanssa, mitä sanoo ja erityisesti pohtia sitä, miten sanotut asiat ymmärretään. Uskonnon kieli on täynnä symboleja ja niiden konkretisoiminen on vaikeaa jopa mahdotonta. ”Se, mitä haluan välittää, on yksinkertainen Jumalan rakkaus ja turva Jumalassa, muut asiat ovat sivuseikkoja”, kertoo Nieminen. (Haastattelu 26.4.12.)

5.1.3 Kehitysvammaisten osallisuutta lisäävien ohjelmien toteutuminen

Kirkko on Kristuksen ruumis, jossa jokaisella on oma paikkansa. Jokaisen paikka on tärkeä, sillä ilman yhtä jäsentä on ruumis epätäydellinen. Pyrkimyksenä seurakunnassa tulisi olla tasavertainen osallistuminen. Tavoite kaikkien seurakunnan jäsenten tasavertaisesta osallistumisesta ei kuitenkaan toteudu itsestään, joten siihen tulee kiinnittää huomiota ja miettiä erilaisia tukikeinoja. Esi-

merkiksi kehitysvammainen, jonka toimintakyky on riittävä, voi esimerkiksi toimia apuna käytännön järjestelyissä, mahdollisesti jopa palkattuna suntiona. Yhteinen eukaristia, jumalanpalvelus- ja ehtoollisyhteys, on parempi vaihtoehto kuin laitosvierailut tai yksityinen ehtoollinen, silloin kun ihmisen on mahdollista tulla kirkkoon. Yhteinen jumalanpalvelus on mahdollisuus kohdata erilaisia ihmisiä, seurakunnan jäseniä ja kokea heidän kanssaan yhteyttä. Jos ihminen esimerkiksi ei voi lääketieteellisistä syistä nousta sängystä ylös tai jos hänen on jostakin syystä turvallisempaa olla tutussa ympäristössä, on yksityinen ehtoollinen äärimmäisen tärkeä asia tälle ihmiselle ja se tulee hänelle toimittaa. (Miinalainen 2005, 74.)

Tiina Häkkinen on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan kehitysvammaisen seurakuntalaisen osallisuuteen vaikuttavia tekijöitä ja kirkon virallisten tavoitteiden toteutumista arjessa sekä tavoitteita, joihin työntekijät pyrkivät. Häkkisen tekemien haastattelujen perusteella seurakunnan tavoitteet osallistaa jakautuivat viiteen luokkaan: esteettömyyteen, saavutettavuuteen ja osallisuuteen liittyviin tavoitteisiin, yksilön ja lähiympäristön tukemiseen liittyviin tavoitteisiin, yhteisöllisen vaikuttamisen tavoitteisiin, konkreettisen toiminnan toteutumisen tavoitteisiin ja hengellisen elämän mahdollistamisen tavoitteisiin. (Häkkinen 2010, 49.)

Myös Minna Miinalainen on käsitellyt pro gradu -tutkielmassaan kysymystä, miksi seurakunnassa kohtaa harvoin kehitysvammaisia seurakunnan jäseniä. Seurakuntien tavoite, että kaikki seurakunnan jäsenet osallistuvat tasavertaisesti, ei toteudu seurakunnissamme. (Miinalainen 2005, 1.)

Kehitysvammaiset ovat vähän mukana seurakuntatyön suunnittelussa. Kehitysvammaisen seurakuntalaisen osallistuminen ja osallisuuden tukeminen toteutuvat, kun sekä vammaisella että työntekijällä on yhteistyötaitoja. Asenteelliset esteet, arkuus, pelot, käytännön hankaluudet kuten kommunikaatiovaikeudet vaikeuttavat osallisuutta. Jo yhden työntekijän ja yhden kehitysvammaisen ihmisen tahto muuttaa käytäntöjä voi luoda uusia osallistavia toimintamalleja seurakuntaan. (Häkkinen 2010, 57, 59-60.)

Jeesuksen esimerkin mukaisesti suvaitsevaisuus, esteettömyys sekä erilaisuuden kohtaaminen ja sen sietäminen tulisivat olla lähtökohtina kaikelle seurakuntatyölle ja kristittynä elämiselle. Strategiatasoin ihanteet ja kristilliset arvot eivät arjessa välttämättä toteudu. Esimerkiksi Kirkko kaikille -ohjelma ei ole jalkautunut seurakuntien käytännön toiminnaksi niin kuin seitsemässä vuodessa se olisi voinut jalkautua. Kehitysvammaisen seurakuntalaisen tasavertaisen aseman ja osallistumismahdollisuuksien toteutuminen toteutuvat hyvin vaihtelevin käytäntöin ja ovat alttiita epäonnistumiselle. Työntekijän tulee olla valmis asennekasvatukseen ja taistelemaan uusien tapojen puolesta myös työyhteisön sisällä. (Häkkinen 2010, 73.)

Erillisiin ohjelmiin ja projekteihin ei tarvitsisi käyttää resursseja, jos tasavertainen osallisuus ja saavutettavuus toteutuisivat kirkossa. Saavutettavuusohjelman tarve tulee ilmi siinä, että Kirkko kaikille -ohjelman tavoitteita ei ole otettu käyttöön yleisessä seurakuntatyössä. Myös kehitysvammaisesta haastattelussa tuli ilmi, että työtä on paljon edessä, jotta asenneilmapiiri on sellainen, jossa kehitysvammaisilla on todellinen osallisuus seurakunnassa (Haastattelu 26.4.12). Strategiatasoin ihanteet eivät täysin toteudu. Saavu -ohjelma pyrkii vaikuttamaan asenteisiin ja kertomaan käytännön toimintamalleja. Toivottavasti se ei jää uudeksi strategiatasoin ihanteeksi vaan että erilaiset ohjelmat ovat saaneet aikaan asennemuutosta ja että seurakunnat alkavat kokeilla Saavu -työryhmän kehittämiä ideoita ja vahvistavat saavutettavuutta seurakunnissa.

Johanneksen evankeliumissa kerrotaan siitä, kuinka opetuslapsi Pietarin oli vaikeaa antaa Jeesuksen pestä hänen jalkansa (Joh. 13:4-7). Voiko palveltava palvella? Tällainen ristiriita liittyy varmasti myös kehitysvammaisen seurakunnan jäsenen kohtaamiseen. Miten, paljon toisen ihmisen apua tarvitseva ihminen, voi toimia palvelijana? Tarvitaan ajattelutavan muutosta, jotta tasavertainen osallistuminen, vuorotellen palvelijana ja palveltavana oleminen, olisi mahdollista. (Miinalainen 2005, 78-79.)

5.2 Kehitysvammaisen ihmisen hengellisyys

Kristillisessä kielessä hengellisyys eli spiritualiteetti on henkilökohtaista, kokemuksellista uskoa ja uskon harjoittamista, johon liittyy vahvasti kirkon yhteisöllisyys ja sakramentit eli kaste ja ehtoollinen. (Häyrynen, Kotila, Vatanen 2003, 9-10.) Hengellisyys, hengellisten tarpeiden kohtaaminen ja hengellisen elämän mahdollistaminen ovat osa kehitysvammaisen kokonaisvaltaista huolenpitoa. Kehitysvammaisen hengellisyys on monimuotoista, vaikka käsityskyky olisikin konkreettisella tasolla. Usko on kokemusperäistä Pyhän kokemista, luottamusta ja antautumista Jumalan hoivaan. Se on uskoa siihen, että turvallinen ja rakastava Jumala on olemassa. (Nieminen, Haapalainen, Piispanen 2012.)

Uskonnollisessa kielessä on paljon vertauskuvia ja abstrakteja käsitteitä, joita konkreettiseen kieleen tottuneen on vaikeaa ymmärtää. Uskonnollisia käsitteitä on lähes mahdotonta muuttaa täysin selkokieleksi, sillä ne kohdistuvat Jumalaan ja hengellisyyteen, jolloin käsitteitä ei voida selventää kokemuksen ja aistimuksen kautta. Jumala on ihmettelyn aihe, sillä Hän on jotain niin paljon ihmisistä suurempaa, ettemme pysty sitä täysin ymmärtämään. Tästä syystä Jumalasta ei voi luoda selkeitä määritelmiä. (Miinalainen 2005, 64-65.)

Ihmisen käsitys Jumalasta on aina rajallinen ja eri asia kuin mitä Jumala todella on. Jumalan todellinen kuva on Kristuksessa, joka antaa meille anteeksiannuksen, vapautuksen ja pelastuksen. Tämä sanoma on tärkeää välittää vammaisen ihmisen kokemusmaailmaan, sillä jokainen vammaisen tuottaa jonkinlaisen pettymyksen vanhemmilleen syntyessään. Vanhemmat eivät pysty täysin poistamaan pettymyksen vaikutusta suhteessa lapseensa, jolloin vammaisen ihminen kaipaa erityisellä tavalla hyväksytyksi tulemistä, kelpaamista ja minä riitän -kokemusta. Hengellisyys on suhteessa ihmisarvon kokemiseen. Kehitysvammaisen ihmisen hengellisyyttä voidaan tukea vahvistamalla ihmisten keskinäistä vuorovaikutusta ja sitä kautta luoda kokemusta kuulluksi ja hyväksytyksi tulemisesta. Huolenpitoa osoittamalla otetaan huolenpidon kohde mukaan elämään ja tuetaan hänen suhdettaan itseän, toisiin ja Jumalaan eli vahvistetaan hänen osallisuuden kokemustaan. Vuorovaikutussuhde, jossa on riittävästi ai-

kaa keskittyä toiseen ihmiseen vahvistaa ihmisen käsitystä itsestään. (Nyman 1994, 100-102, 108)

Lapsen käsitykset Jumalasta tulevat varhaisvuosien kokemuksista suhteessa vanhempiin. Rakkauden, turvan ja suojan tarpeet luovat edellytykset hengellisten tarpeiden löytymiselle ja syntymiselle. Rakastettavana oleminen, toisen ihmisen rakkautta ja arvoa heijastava katse yhdistyvät Jumalan katseeseen, sillä kokemuksellisesti ne merkitsevät samaa. Kun vuorovaikutussuhde voi pelkistettynä merkitä jumalakokemusta, on seurakunnan tärkeä tehtävä tukea kehitysvammaisten lähellä olevia ihmisiä merkittävän ja aktiivisen suhteen luomisessa kehitysvammaiseen. Jos ihmisellä ei ole kokemusta rakastetuksi tulemisesta, se heijastuu hänen jumalakuvaansa, jolloin hänen on vaikea ottaa rakkautta ja hyväksyntää vastaan keneltäkään, ei edes Jumalalta. Seurakunnan tavoite on antaa mahdollisuus Pyhän läsnäolon kokemiseen, välittää ihmisarvoa, lievittää yksinäisyyden kokemusta ja vahvistaa kasteessa saatua Jumalan lapsen osaa. Tämä voi tapahtua esimerkiksi vahvistamalla seurakuntalaisen minäkuvaa vuorovaikutussuhteessa, vahvistamalla mielikuvia, joista jumalakokemus ja käsitys ovat muodostuneet ja rohkaisemalla tilanteisiin, joissa voi olla mukana seurakunnassa. (Nyman 1994, 104-105, 108, 110-112.) Kehitysvammaisen tarvitsee usein toista ihmistä, jotta seurakunnan tilaisuuksiin osallistuminen on mahdollista (Miinalainen 2005, 1, 5).

Ensimmäinen kosketus hengellisyyteen tapahtuu usein aistien kautta. Jumalan kohtaaminen on mahdollista kaikilla aisteilla, sillä Jumala tuli Kristuksessa nähtäväksi, kuultavaksi ja maistettavaksi. Tästä syystä on mahdollista kokea hengellisiä kokemuksia, vaikka jossakin aistissa olisi rajoitteita. Keholla voimme olla läsnä jumalanpalveluksessa ja aistia sitä: katsoa alttarille, nähdä ristin ja kuvia Raamatun kertomuksista; kuulla puhetta, rukousta, laulua ja musiikkia; haistaa kynttilöiden ja kirkon tuoksua; tuntea, tehdä ristinmerkin, laittaa kädet ristiin ja tuntea siunausta, kun toinen siunaa pitämällä kättä pään päällä; maistaa, syödä ja juoda ehtoollisessa. (Miinalainen 2005, 58.)

Hengellisyyden harjoittamiseen tarvitaan konkreettisia välineitä, koska kehitysvammaisen käsityskyky on konkreettisella tasolla. Pyhän kokemisen väylinä voi

toimia monenlaisia asioita. (Nieminen ym. 2012.) Sari Vaittinen teki asiakkaan käyttöön PowerPoint-ohjelman Kirkossa -kappaleesta, jota asiakas mielellään kuuntelee (Vaittinen 2010, 38).

Hengellisen elämän toteuttaminen tapahtuu suurelta osin esimerkin ja kokemuksen kautta. Jos lapsi tai tässä tapauksessa kehitysvammainen ei pääse kosketuksiin tilanteiden ja ympäristöjen kanssa, jotka synnyttävät hänessä uskonnollisia kokemuksia, hänen on vaikea kokea olevansa osa Jumalaa palvelevaa yhteisöä. (Miinalainen 2005, 56.)

6 KESKEISET KÄSITTEET

6.1 Kehitys- ja cp-vammaisuus

Asiakas, jonka kanssa työskentelin, on kehitysvammainen. Kehitysvammaisuus ei ole sairaus vaan vamma, joka voi ilmetä lievästä oppimisvaikeudesta vaikeaan kehitysvammaisuuteen. Vuorovaikutukseen, puheeseen tai liikkumiseen liittyvät vamman ovat yleisiä kehitysvammaisilla. (Kehitysvammaisten tukiliitto ry i.a.)

CP-vamma, joka asiakkaalla on, johtuu keskushermoston säätelykeskuksen vauriosta, joka aiheuttaa liikunta- ja toimintavamman. Lihasten kontrollointi voi olla vaikeaa, josta seuraa hallitsemattomia liikkeitä, pakkoliikkeitä. CP-vammaisuus voi olla sekä älyllistä kehitysvammaisuutta että liikuntavammaisuutta. (Malm yms. 2006, 279.) CP-vamman lisäksi asiakkaalla esiintyy spastisuutta. Se on lihaksen tahatonta liikettä, jossa toimintakyvyn lihas voi krampata itsekseen tai osittain toimiva lihas voi olla kankea (Selkäydinvammasäätiö 2003).

6.2 Yksilökeskeinen suunnitelma

Yksilökeskeisen työskentelyn on kehittänyt Iso-Britanniasta kotoisin oleva Helen Sanderson. Lyhenne PCP tulee sanoista person centred planning eli suomeksi yksilökeskeinen suunnitelma. (Sanderson i.a.)

Yksilökeskeisen suunnitelman (YKS, PCP) taustalla on voimaantumisteoria. YKS on työskentelytapa, jossa ihminen itse on oman elämänsä keskipisteessä. Tarkoitus on nähdä ja kuulla kullekin merkityksellisiä asioita ja näin mahdollistaa jokaiselle oman näköistä elämää. YKS on yksilön herättämistä ajattelemaan, mitä hän haluaa nyt ja tulevaisuudessa. Tavoite on, että koko yksilön lähiverkosto työskentelee yhdessä, jotta mahdolliset asiat toteutuisivat. Yksilökeskeistä suunnitelmaa tehdessä ihmisen on tarkoitus löytää hyviä asioita elämästään

ja siten hänen itseluottamuksensa kasvaa. Tarkoituksena on, että tukiverkosto lähtee yhdessä ratkomaan haasteita ja että ammattityöntekijät ymmärtäisivät, miten he voivat tukea ihmistä hänen toivomallaan tavalla. YKSin lähtökohdiana on itsemääräämisoikeuden ja ihmisarvon kunnioittaminen. (Lauren 2010.)

Iso-Britanniassa toteutetaan yksilökeskeistä elämäsuunnittelua kehitysvammaisten ihmisten palvelujen järjestämiseksi. Yksilökeskeinen elämäsuunnittelu mahdollistaisi toteutuessaan kehitysvammaisen ihmisen täyden kansalaisuuden. Tarkoituksena on, että henkilöä ja hänen elämäänsä lähestytään kokonaisvaltaisesti ihmisen omista tarpeista käsin, eikä lähtökohteisesti palvelujärjestelmän intresseistä käsin. Vaikka Isossa-Britanniassa on kaikki kehitysvammalaitokset suljettu, ihmiset ajattelevat edelleen laitosmaisesti ja luovat uusia eristäviä palveluja. Vanhat eristävät ajatusmallit vaikuttavat siis edelleen, vaikka palvelujen järjestämisessä pyritään kohti inklusiota, yhteisöllisyyttä ja yksilöllisyyttä. Henkilökohtaisen budjetin avulla voidaan suunnitella kehitysvammaiselle henkilölle hänen tarpeitaan vastaava asumisratkaisu. Henkilökohtainen budjetoinnissa ihminen tietää, paljonko rahaa hänellä on käytettävissä sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmän palveluihin. Tällöin hän voi valita palvelut ja tuentarpeensa itselleen sopivaksi. Tärkeää on, että ammattilaiset ja palvelun tuottajat eivät arvota palveluja omista lähtökohdistaan vaan yksilö voi valita tarvitsemansa palvelut omista lähtökohdistaan. (Grönstrand 2012; Ahlström 2012.)

Varhaisessa lapsuudessa yksilökeskeinen suunnittelu on perhekeskeistä suunnittelua. Nuoruudessa yksilön tarpeet ja halut alkavat erkaantua perheen yhteisistä tarpeista. Itsenäistymistä tulee tukea ja itsenäistymisen aikana perhekeskeisyys ja yksilökeskeisyys tulisi pitää tasapainossa. Pyrkimyksenä on, että ihminen voi elää aikuisuudessa itsenäistä persoonan mukaista elämää. (Kim, Turnbull 2004.)

6.3 Asiakslähtöisyys

Asiakslähtöisyys on suhteellisen uusi käsite, eikä sille ole tarkkaa määritelmää. Sitä voidaan pitää sosiaali- ja terveystalouden sisältämän toiminnan ar-

voperustana, jonka mukaan asiakkaasta lähtöisin olevat asiat ovat keskiössä. (Tekes 2011.) Asiakaslähtöisyyttä määritellään hyvin erilaisista lähtökohdista käsin: esimerkiksi oikeudellinen näkökulma (asiakas määrittää hänen oikeuksiensa kautta), kuluttajanäkökulma (asiakas määrittää kuluttajan oikeuksien kautta) ja hallinnon näkökulma (asiakas määritetään hallinnollisten toimintatapojen ja käytäntöjen kautta) ovat eri tapoja tarkastella asiakaslähtöisyyttä. Monet organisaatiot puhuvat asiakaslähtöisyydestä, mutta tarkoittavat sillä eri asioita, eikä kukaan tiedä mitä se todellisuudessa tarkoittaa. Epäselvien määritelmien sijaan tulisi pyrkiä yhtenäiseen käytännön läheiseen määrittelyyn. Asiakkaalle asiakaslähtöisyys määrittyy siitä näkökulmasta, miten palvelut kohtavat asiakkaan tarpeet. Sosiaali- ja terveyssektorilla asiakaslähtöisyys voidaan määritellä arvoperustaksi, jonka mukaan jokaisella asiakkaalla on ihmisarvo hyvinvointivajeesta huolimatta ja siksi hänet tulee kohdata yksilönä. (Ahonen 2011, 15-18.)

Sosiaalityössä asiakaslähtöisyyttä pidetään eettisen työn tunnuspiirteenä. Silti sitä luodaan ja määritellään helposti palveluja tuottavan organisaation tarpeista käsin (Ahonen 2011, 11). Asiakaslähtöisyyttä luonnehditaan asiakkaan oman asiantuntijuuden kunnioittamiseksi ja työtavaksi, jossa lähdetään liikkeelle asiakkaan omista tarpeista ja tilanteesta. Tällaisessa työtavassa on paljon haasteita. Työntekijän on esimerkiksi vaikeaa toteuttaa asiakaslähtöisyyttä instituution asettamien asiakkuutta määrittelevien kriteerien vuoksi. Instituutiot eivät välttämättä pysty muokkautumaan asiakkaiden tarpeiden mukaan vaan heidän asiakkaiksi ohjautuvat ihmiset, jotka sopivat instituution asiakaskriteereihin. Työntekijä saattaa käyttää suostuttelua, vaihtoehtoja tai ehdotuksia, joiden toteutuksessa asiakkaan alkuperäistä toivetta ei kuunnella. (Juhila 2006, 249-253.)

Tuotantolähtöisyys, palvelujärjestelmän pirstaloituminen ja asiantuntijakeskeisyys ovat suomalaiselle sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmälle ominaisia piirteitä. Jos asiakaslähtöisyyttä haluttaisiin todella kehittää, asiakas tarpeineen tulisi asettaa palvelutuotannon kehittämisen keskiöön. Asiakaslähtöinen toiminta edistäisi palvelutuotannon tehokkuutta ja tuottavuutta, jos koko palveluita ja järjestelmää kehitettäisiin integroiden pirstoutunutta palvelujärjestelmää. Usein asiakkaalla on erilaisia palvelutarpeita eri sosiaali- ja terveyspalvelujen piirissä,

jolloin kaikille olisi helpompaa suunnitella ja toteuttaa yhdessä palveluja, joita asiakas tarvitsee. (Ahonen 2011, 12.)

Kehityksessä keskeistä on asiakkaan muuttuminen palvelujen kohteesta aktiiviseksi yhdenvertaiseksi toimijaksi, palvelujen käyttäjäksi. Tärkeää olisi, että yhdenvertaisuus, kumppanuus ja luottamus toteutuisivat. (Ahonen 2011, 15, 19.)

Sitä, perustuuko yhteisö asiantuntija- vai asiakasvaltaan voidaan tutkia asiakasyhteistyön eri tasojen avulla. Ensimmäisellä tasolla asiakas on läsnä muodollisesti eli vuorovaikutus perustuu asiantuntijakeskeisyyteen. Toisella tasolla asiakas on fyysisesti mukana: hän kertoo asioita ja on mukana suunnittelussa. Kolmannella tasolla asiakas aktiivisesti määrittää omaa tilannettaan, työntekijän ollessa tutkijan roolissa. Viidennellä tasolla asiakas toimii aktiivisena kumppanina, jolloin hän ja työntekijä tekevät yhteisiä päätöksiä. (Mönkkönen 2007, 80-83.)

6.4 Osallisuus, valtautuminen ja voimaantuminen

Osallisuus tarkoittaa mahdollisuutta vaikuttaa elinympäristön ja yhteiskunnan kehittämiseen ja päätöksentekoon (Mikä osallisuus? 2011). Sillä voidaan tarkoittaa myös johonkin yhteisöön kuulumisen ja mukanaolon tunnetta.

Valtautuminen voi tarkoittaa sekä päämäärää että välinettä ja sillä on sekä yksilöllinen että rakenteellinen ulottuvuus. Se tarkoittaa sekä osallisuuden vahvistamista ryhmässä että oman elämän osallisuutta heikentäviin tekijöihin puuttumista. Yksinkertaisesti kyse on vallan siirtämisestä tai sen ottamisesta. Voimaantuminen -sanalla kuvataan yksilön tai ryhmän oman tahdon vahvistamista sekä oman päätöksenteon toteutumista. Siinä ihmisen kyky ja mahdollisuudet toimia kasvavat. Se on ihmisestä itsestään lähtevä prosessi, ympäristö voi kuitenkin rohkaista ihmistä osallistumaan oman elämänsä päätöksiin eli ottamaan valtaa ja vastuuta omasta elämästään. Voimaantuminen ja valtautuminen sanoja voidaan pitää synonyymeinä, sillä ne ovat kumpikin käännöksiä empowerment -sanasta. Voimaantuminen sanassa on yksilölähtöisempi sävy kuin valtau-

tuminen sanassa, jonka ajatellaan ottavan huomioon myös rakenteita ja ympäristön tekijöitä. (Juhila 2006, 120-121; Siitonen 1999,14.)

6.5 Toimintakyky

Toimintakyky käsitteenä sisältää kehon toiminnot, yksilölliset kyvyt sekä osallisuuden elämäntilanteessa. Toimintarajoitteisuus keskittyy vajavuuksiin ja rajoitteisiin. Toimintakyvylle ominaista on se, että yhtä osa-aluetta kehitettäessä myös jokin toinen osa-alue kehittyy. (Invalidiliitto ry 2007-2010, 6.)

Toimintakyvyn ylläpitoon ja lisäämiseen pyritään kuntouttavalla työotteella. Tässä tapauksessa se tarkoittaa kommunikaation ja osallisuuden tukemista asiakastyöskentelyssä. Tarkoitus on edistää voimaantumista ja mahdollistaa omien valintojen tekeminen.

6.6 Kommunikointi ja vuorovaikutus

Kommunikointi ei onnistu yksin, siihen tarvitaan kaksi tai useampi ihminen, jotta se on todellista vuorovaikutusta. Ihmisten välinen vuorovaikutus on sekä tietoista että tiedostamatonta. Sanallinen tai kirjoitettu viestintä, kommunikaatio on tietoista. Lisäksi tietoista viestintää voi tapahtua puhetta tukevien tai korvaavien viestinnän keinojen avulla, kuten kuvilla tai viittomilla. Eleet ja ilmeet ovat osin tiedostettuja ja osin tiedostamattomia viestejä. Sanattomalla viestinnällä: eleillä, ilmeillä, äänenpainoilla, katseella tai asennolla, vahvistamme sanallista viestintäämme tai aiheutamme ristiriitaa, jos sanallinen ja sanaton viestintä ovat ristiriidassa. Ristiriitatilanteessa eleet ja olemus tulkitaan usein uskottavammaksi. (Ikävalko 2012.)

Ihmisten välinen vuorovaikutus on vajavaista ja yhteisymmärrystä on vaikeaa saavuttaa, siksi voidaan puhua riittävän yhteisymmärryksen saavuttamisesta. Tässä on olennaista se, että käytetään sellaisia kommunikoinnin keinoja, joita molemmat osapuolet ymmärtävät ja osaavat käyttää. Tämä ei kuitenkaan riitä.

Viestintä muuttuu aidoksi, kun ymmärretään, että molemmilla ihmisillä on oikeasti merkitystä. On äärimmäisen tärkeää, että puherajoitteiseen ihmiseen suhtaudutaan aitona viestintäkumppanina, jonka viesteillä on väliä. (Ikävalko 2012.)

Kommunikointia ja vuorovaikutusta tukee, että kumpikin on vastavuoroisesti, interaktiivisesti, tilanteessa läsnä. On tärkeää odottaa ja antaa tilaa toisen aloitteille sekä vastata kumppanin kommunikointiin. Oman viestinnän mukauttaminen kumppanin kommunikointitarpeita vastaavaksi on toisen huomioonottamista, tämän lisäksi on tärkeää tarkistaa, onko tullut ymmärretyksi ja ymmärtänyt toisen viestejä. (Burakoff 2012.)

6.7 Voimauttava vuorovaikutus

Vuorovaikutuksesta yli puolet on päämäärätöntä jutustelua. Kommunikoinnin perustaitoja ovat toisen seurassa oleminen, vuorottelu ja katsekontaktin ottaminen. Monelta vaikeavammaiselta puuttuvat nämä taidot, jotka yleensä opitaan vauvana äidin tai muiden läheisten kanssa. Voidaan kysyä onko tavoitteellisten viestien välittämisen eli funktionaalisen kommunikoinnin tukemisessa järkeä, jos ihminen ei ole oppinut katsomaan toista silmiin ja muuten olemaan vuorovaikutuksessa? (Puhakka 2012, 8-12.)

Kommunikoinnin perustaidot ja enemmän voi oppia aikuisenakin. Tässä oppimisprosessissa voidaan käyttää voimauttavaa vuorovaikutusta. Tarvitaan kiireettömyyttä ja halua sitoutua vuorovaikutukseen ilman tavoitteellisuutta. Tärkeää on päästä samalle aaltopituudelle toisen kanssa. Jos vammaisella esimerkiksi on stereotyyppistä käyttäytymistä, jolloin hän on omissa maailmoissaan, voi toinen pyrkiä menemään siihen mukaan ja näin houkutella hänet vuorovaikutukseen. Stereotyyppistä käyttäytymistä ei tarvitse kitkeä pois, sillä se antaa mahdollisuuden mukaan menemiseen. Vuorovaikutuksen tulee olla sellaista, jonka kumpikin ymmärtää. Aluksi se voi olla läsnäoloa, peilaamista, vuorottelua, kasvonilmeiden tulkitsemista tai vaikka matkimista. Vammaisen henkilön aloitteiden odottaminen on tärkeää. Tällaisessa vuorovaikutuksessa opitaan syyseuraus-suhdetta. (Puhakka 2012, 8-12.)

Voimauttavan vuorovaikutuksen onnistuessa vammaisen alkaa vaatia huomiota. Voi tuntua, että hän muuttuu vaativammaksi. Toimiva vuorovaikutus on olennaista onnellisuuden kannalta. Tavallisimmin olemme vuorovaikutuksessa saadaksemme jakaa yhdessäoloa, liittyä toisiin ihmisiin puheen, tunteiden ja läsnäolon kautta. Suuri osa niin sanotusta haastavasta käyttäytymisestä, johtuu vuorovaikutustaitojen puutteesta. Tämän takia voidaan ajatella, että suurin ongelma ei ole kehitysvamma tai autismi vaan vuorovaikutustaitojen puute. (Puhakka 2012, 8-12.)

7 TIETOKONE JA GRID2 -OHJELMA APUVÄLINEINÄ

Asiakkaan tietokone on Kehitysvammaliiton tietotekniikka ja kommunikaatiokeskus Tikoteekin kautta asiakkaan käytössä. Se on räätälöity hänen käyttöönsä sopivaksi. Näyttö kiinnitetään pöytään ja sitä voidaan viedä sopivalle etäisyydelle akselin avulla. Tämä on tärkeää, sillä asiakas näkee huonosti: lähinnä värejä ja muotoja. Oikea etäisyys ja kulma, jossa näyttöä katsotaan, mahdollistavat näytöllä olevien kohteiden hahmottamisen. Asiakkaan hienomotoriikan rajoitteet aiheuttavat sen, ettei hän kykene käyttämään näppäimistöä eikä hiirtä, joten hänellä on kaksi näppäintä, joita painamalla hän käyttää tietokonetta. Grid2-ohjelmassa ensimmäistä näppäintä painamalla kursori siirtyy näytöllä seuraavaan kuvakkeeseen, ruutuun ja toista painamalla hän voi valita tämän kuvakkeen ja avata sen. Kun kursori siirtyy uuden kuvakkeen päälle, kaiuttimista kuuluu, mikä kuvake on. Tämä Grid2-ohjelman äänitoiminto on tärkeä, sillä miehen kuuloaisti on todella tarkka ja kun näkö on huono, hän pystyy valitsemaan oikean kuvakkeen äänen perusteella.

Grid2-ohjelma on luotu mahdollistamaan fyysisiä tai hermostollisia vammoja omaavien henkilöiden kommunikaatiota. Grid2-ohjelmisto sisältää tekstinkäsittelyohjelman, webselaimen, sähköpostin ja muita työkaluja ympäristön hallintaan eli sen avulla voi käyttää tietokonetta ja internetiä. Näitä toimintoja voi käyttää symbolien avulla. (The Grid2 ohjekirja i.a.)

Me työskentelimme Grid2-ohjelman ruudukoiden ja välittömän puheen tuoton kanssa. Loin ruudukoita, joihin keräsimme yhdessä asiakkaan kanssa hänen elämäänsä liittyviä tärkeitä ihmisiä ja asioita ja sitten harjoittelimme ruudukoiden selaamista ohjelman tuottaman välittömän puheen ja hänelle räätälöityjen näppäinten kanssa.

En löytänyt tietoa siitä, kuka Grid2-ohjelman on kehittänyt ja miten hän sen käyttöä perustelee ja miksi tätä ohjelmaa markkinoidaan. Mielestäni on äärimmäisen tärkeää, että ihmisille, joilla on rajoitteita kommunikoinnissa, kehitetään erilaisia keinoja ilmaista itseään ja ymmärtää ympäristöä. Jokaisen ihmisen oi-

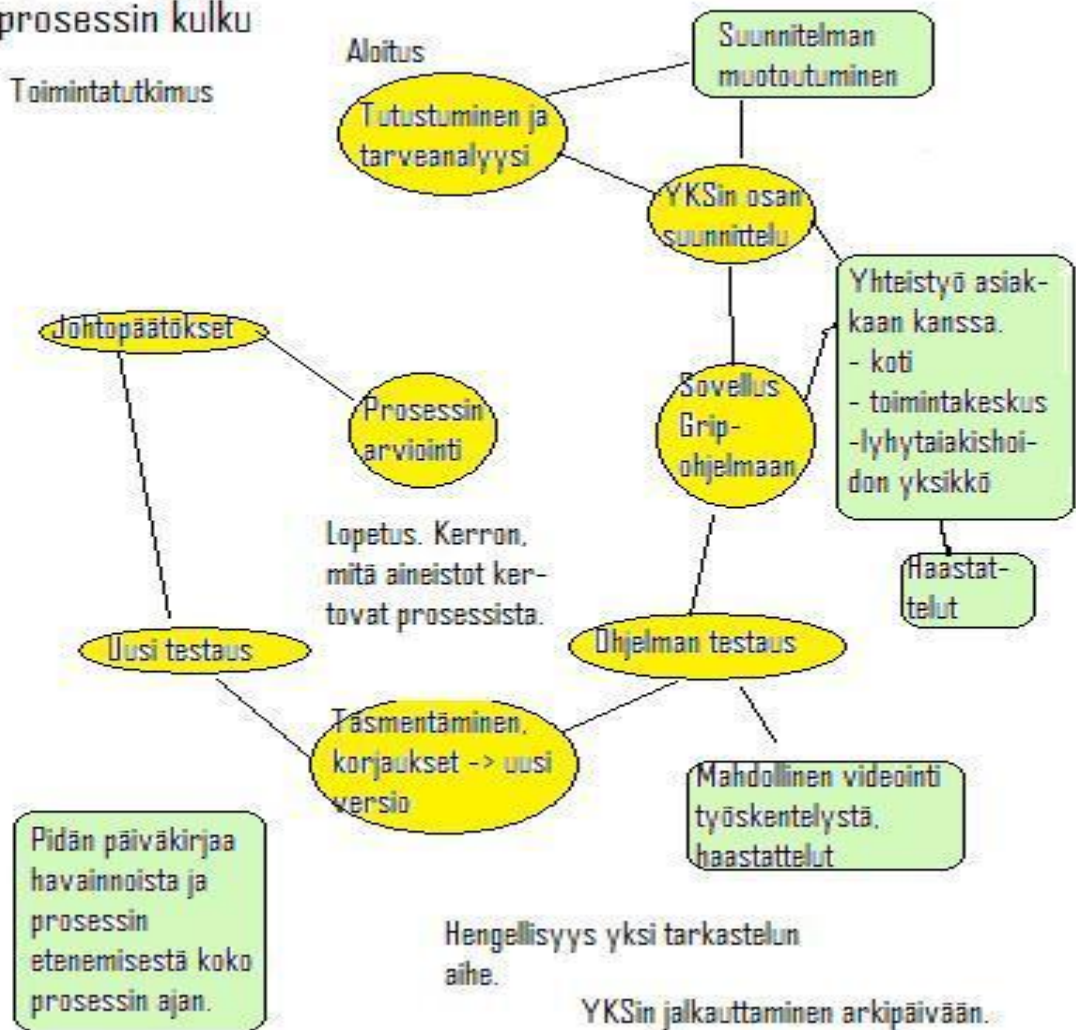
keus tulla ymmärretyksi ja ymmärtää muita, perustelee mielestäni Grid2-ohjelman käytön ja markkinoinnin.

8 KEHITTÄMISPROSESSI

8.1 Aikataulu ja prosessin kulku -kaavio

Opinnäytetyön ja TTJ-hanke
prosessin kulku

Toimintatutkimus

Keväällä 2011 esittelin ideapaperin ja tutkimussuunnitelman. Syksyllä 2011 pidin työn tekemisessä taukoa. Keväällä 2012 tutustuin kunnolla asiakkaaseen ja aloitin työskentelyn hänen kanssaan. Mielestäni välillemme muodostui luottamuksellinen suhde, kun yhdessä mietimme hänen yksilökeskeistä suunnitelmaansa ja teemoja, joita haluamme laittaa Grid2-ohjelmaan. Syksyllä 2012 kirjoitan ja julkistan opinnäytetyön. Kirjoittamisessa käytän hyödyksi koko proses-

sin ajan pitämään päiväkirjaa, asiakkaan kanssa työskentelyä ja siitä kirjoittamaan keskustelu- ja havainnointipäiväkirjaa sekä lähteinä olevia tutkimuksia, teoksia ja projekteja. Käytännön toteutus on ”työ, työyhteisöt ja johtaminen” -opintokokonaisuuden hankeharjoittelua ja opinnäytetyötä ovat aineiston keruu, prosessin kuvaus, analyysi ja arviointi sekä YKSin soveltaminen vaikeavammaisen elämään.

Tutkimus- ja kehittämisprosessi on ollut spiraalimainen. Siinä on ollut monta päällekkäistä prosessia: asiakkaan kuulemisen prosessi; työskentelyn ja Grid2-ohjelman käytön kehittäminen YKS-prosessin välineenä; prosessin arviointi ja eettinen prosessi, jossa pohdin toimintatapojamme, työskentelyn eettisyyttä ja luotettavuutta.

8.2 Käytännön toteutus

Aluksi tutustuin asiakkaaseen ja teimme yhdessä tarveanalyysin eli keskustelimme hänen elämäntilanteestaan, odotuksistaan ja tarpeistaan, jotta näemme, mikä elämän osa-alue kannattaa ottaa tarkasteluun. Keräsimme yhdessä YKS-materiaalia keskustellen, samalla kokosin keskustelemistamme asioista ruudukkoja Grid2-ohjelmaan. Kysyin asiakkaalta ennen uuden asian lisäämistä ruudukkoon, onko se hänelle tärkeä ja sellainen, jonka hän haluaa mukaan YK-Siinsä. Testasimme ohjelmaa asiakkaan kanssa aina uuden osan koottuamme ja mietimme, onko se hyvä niin ja voisiko asian kuvata toisella tavalla paremmin tai pitäisikö ruutujen järjestystä vaihtaa tai tehdä muita muutoksia. Kun teimme muutoksia, kokeilimme ohjelmaa muutosten teon jälkeen uudestaan ja mietimme onko se nyt toimiva ja hyvä vai teemmekö uusia muutoksia. Ruudukoiden tekeminen, kehittäminen ja testaaminen tapahtuivat lomittain: samalla kerralla saatoimme esimerkiksi tehdä korjauksia vanhaan ruudukkoon ja testata edellis-kerralla tehtyä uutta ruudukkoa.

Kirjoitin yhteisestä työskentelystä päiväkirjaa, johon kirjoitin prosessin etenemistä. Kirjasin keskustelujamme, konkreettisia tekemiämme asioita ja päätöksiä työn suuntaamisen suhteen, haasteista, joita työn edetessä tulee vastaan sekä

havaintoja asiakkaan toimista. Erityistä huomiota sai asiakkaan kuuleminen, jota tapahtui prosessin jokaisessa vaiheessa. Lisäksi huomioin sitä, miten hän käytti apuvälineitä ja kokiko hän sen tuottavan kokemusta, että hän itse voi vaikuttaa asioiden kulkuun. Havainnointipäiväkirjan lisäksi keräsin aineistoa haastattelemalla ja keskustelemalla asiakkaan kanssa työskentelevien ihmisten kanssa: toimintakeskuksen omaohjaajaa ja muita ohjaajia, fysioterapeuttia, Tikcarellin ohjaajia sekä kehitysvammaopettajia. Viimeisillä tapaamisillamme otin videokuvaan asiakkaan tietokoneen käytöstä. Havainnoin kuvaamaani materiaalia analysointivaiheessa.

Työskentelyn alkuvaiheessa tein vierailun toimintakeskukseen, jossa asiakas on joka toinen viikko. Toimintakeskuksessa keskustelin asiakkaan omaohjaajan ja fysioterapeutin kanssa. Nämä keskustelut ohjasivat paljon sitä, mihin aihealueisiin suuntasin työskentelyämme asiakkaan kanssa. Näitä alueita olivat tärkeät elämässä mukana olevat ihmiset, tunteet, musiikki ja erilaiset tapahtumat.

Harjoittelun puolivälissä keskustelin opinnäytetyötäni ohjaavan opettajani kanssa, hän sai minut miettimään enemmän Grid2-ohjelmaan tehtyjen ruudukoiden rakennetta. Ovatko ne liian strukturoitua ja että ovatko esimerkiksi väliotsikot tarpeellisia? Mietin olisiko parempi kerätä aiheita ja asioita vapaiden otsikoiden alle, jolloin asiakas näkisi enemmän aiheita kerralla, eikä hänen tarvitsisi osata mennä otsikoiden ja väliotsikoiden taakse etsimään ruudukkoa, josta haluaa näyttää jotakin. Päädyin kuitenkin jättämään väliotsikoita ja moniportaisuutta, sillä ilman sitä, ruudukoista olisi tullut todella laajoja ja sekavia.

Lisäksi opettaja ehdotti, että tehty ruudukko voisi olla enemmän päiväkirjamainen, jolloin tietoa kertyisi pikkuhiljaa ja se olisi interaktiivisempi. Päädyimme asiakkaan kanssa lisäämään päiväkirja nimikkeellä ruudukon, josta löytyy myös toimintakeskuksen ja lyhytaikaishoidon yksikkö Tikcarellin päiväohjelmien runko. Oivalsin, että interaktiivinen ohjelma mahdollistaa paremmin yhteistyön ohjaajien kanssa. He voivat päivittää ruudukoita asiakkaan toiveiden mukaan, eivätkä vain seurata kun hän käyttää tietokonetta.

Käytännön toteutuksen jälkeen arvioin hankeharjoittelua raporttia kirjoittaessa. Koko prosessin ajan arvioin tehtyjä asioita, asiakkaan toimintaa ja reagointia työskentelytapojen muuttamisen näkökulmasta. Muodostin työskentelystämme, tavoitteista ja havainnoista materiaalin, jonka kävin esittelemässä Tikkarellin työntekijäkokouksessa. Tässä tapaamisessa keskustelimme minun ja Tikkarellin henkilökunnan yhteistyöstä sekä yhteisistä ja erillisistä havainnoista asiakkaan kanssa toimimisesta. Lopullinen analysointi, johtopäätösten miettiminen ja raportointi toteutuvat nyt opinnäytetyön yhteydessä.

Otin työhöni mukaan hengellisen ulottuvuuden, joka mielestäni jollakin tavalla kuuluu jokaisen ihmisen elämään. Tämän aihealueen toivoin nousevan asiakkaasta ja hänen elämästään. Asiakas tapaa kehitysvammaoppia säännöllisesti, joten hengelliset asiat ja kirkko ovat hänen elämässään mukana.

8.3 YKS materiaalin kerääminen keskustelevalle työotteella

Työskentely eteni keskustelemalla asiakkaan kanssa. Tämä oli hyvä työskentelymetodi, sillä se tuotti paljon tietoa hänelle tärkeistä asioista elämässä ja tilanteista, jotka häntä koskettavat tai mietityttävät. Usein hän halusi puhua toistuvasti samoista asioista, jotka eivät tuottaneet YKSin kannalta uutta tietoa. Tämä johti siihen, että helposti johdattelin keskustelua aiheisiin, joista halusin tietää lisää, jotta työskentelymme etenisi. Tällä tavalla toimiessani osoitin huomaamattani, että asiat, joista asiakas haluaa puhua, eivät mielestäni ole niin tärkeitä kuin asiat, jotka omasta mielestäni hyödyttäisivät esimerkiksi työskentelyn etenemistä. Näin toimiessani vaikutin hänen ulosantiinsa ja siihen millä tavalla hän arvostaa omia mielipiteitään ja ajatuksiaan. Huomatessani, että aloin johdatella liikaa keskustelua, annoin enemmän tilaa asiakkaalle. Palasin kuitenkin helposti johdatteluun, sillä halusin saada uusia asioita yksilökeskeiseen suunnitelma- materiaaliin. En siis aina onnistunut tavoitteessani olla mahdollisimman asiakaslähtöinen.

Keskustellessa asiakkaan kanssa jouduin antamaan vaihtoehtoja, sillä jos kysyin avoimen kysymyksen, hän ei välttämättä vastannut siihen ollenkaan. Ehkä

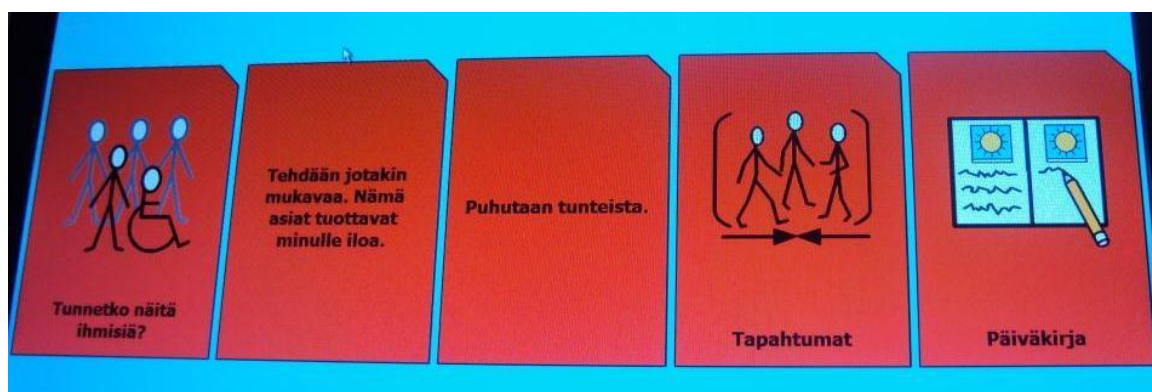
siksi, ettei hän ollut tottunut muodostamaan itse mielipiteitä tai vastauksia, kun hän on aina saanut vaihtoehtoja ja valmiita mielipiteitä, joista hän on voinut valita oman kantansa. Vaihtoehtoja antamalla rajoitan todella paljon asiakkaan itseilmaisua, oikeastaan tukahdutan sen lähes kokonaan. Mielestäni on parempi antaa vaihtoehtoja kuin päättää itse, mitä tehdään tai mitä mieltä toinen asiasta on, silloin kun ei saa toiselta vastausta avoimeen kysymykseen. Tästä näkökulmasta katsottuna vaihtoehtojen antaminen on hyvä tapa osoittaa toiselle, että hän saa valita mitä haluaa. Jos tällaisessa tilanteessa vielä osoittaa selkeästi, että toisen on mahdollista valita myös muu ilmaisu tai asia kuin mitä vaihtoehdot tarjoavat, toiselle annetaan todellinen itsemääräämisen mahdollisuus. Käytännössä vaihtoehtojen antaminen kuitenkin rajaa ja kohdentaa ajatusta kerrottuihin vaihtoehtoihin. Vaihtoehtoja antamalla rajoitan huomaamattani asiakkaan oman tahdon julkittuomista.

Koin turhauttavaksi ja vaikeaksikin muokata ohjelmaa, koska minulla ei ollut Grid2-lisenssiä omassa tietokoneessa, joten ohjelmaan tutustuminen ja ruudukoiden muokkaaminen tuli tehdä asiakkaan läsnä ollessa. Silloin keskityin enemmän tietokoneeseen kuin asiakkaaseen, joka kuitenkin jutteli minulle koko ajan ja halusi huomiotani. Ajattelen, että tämä oli ristiriitaista viestintää. Samalla, kun oli tarkoitus antaa asiakkaalle kokemus siitä, että häntä kuullaan ja että hänen ajatuksensa ja mielipiteensä ovat tärkeitä, käytin yhteistä aikaamme tietokoneeseen ja ohjelmaan tutustumiseen sekä ohjelman muokkaamiseen.

8.4 Kerättyjä teemoja

Teimme rungon, jonka nimeksi annoimme Keskustelun tueksi. Tähän laitoimme alaotsikoiksi: Tunnetko näitä ihmisiä?, Tehdään jotakin mukavaa, nämä asiat tuottavat minulle iloa., Puhutaan tunteista., Tapahtumat., Työskentelyn loppupuolella lisäsimme Päiväkirja -osion. Keskustelimme usein jo tehtyjen ruudukoiden pohjalta, harjoittelimme ruudukoiden käyttöä ja lisäsimme uusia asioita, kun ne tulivat keskustelussa esille. (Liite 1)

Otin viimeisillä tapaamisilla kuvia ruudukoista, joita olimme tehneet ja videoin työskentelyämme ja asiakasta käyttämässä Grid2-ohjelmaa. Asiakas oli erityisen kiinnostunut videosta ja siitä saako hän sen kotiinsa mukaan. Kuvia ja videota ei käytetty asiakastilanteissa, vaan ne on tarkoitettu aineistoksi tähän työhön. Kuvat eivät ole erityisen hyvälaatuisia, sillä niihin on kuvattu tietokoneen näyttöä tavallisella digikameralla.

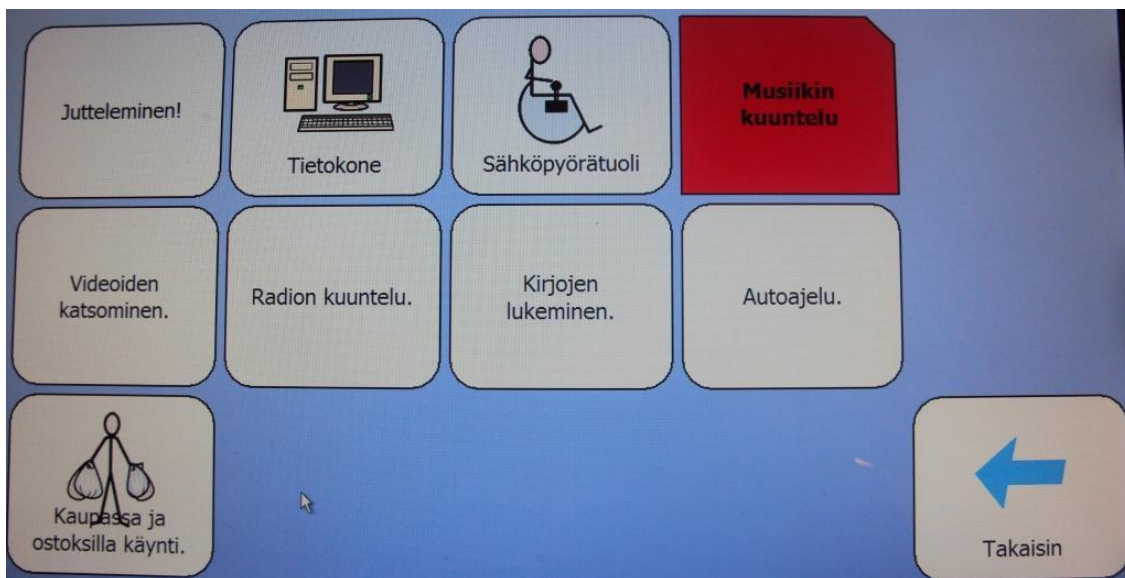

KUVA 1: Keskustelun tueksi

Aloitimme Grid2 -ruudukoiden tekemisen asiakkaalle tärkeiden ihmisten kartoittamisesta ja lisäsimme ihmiset -ruudukkoon uusia ihmisiä sitä mukaa kun ne tulivat työskentelyn edetessä asiakkaalle mieleen. Tunnetko näitä ihmisiä -ruudukon kuvaa, en käytä työssä, jotta asiakkaan yksityisyys säilyisi.

Ruudukkoon, jossa on asiakkaalle tärkeiden ihmisten nimiä, emme laittaneet kuvia, sillä asiakkaalla on huono näkö ja hänen on vaikeaa tunnistaa ihmisiä kuvista. Hänellä todella hyvä nimimuisti, joten kuville ei ollut tästäkään syystä pakottavaa tarvetta. Kuvat olisivat olleet hyvä tunnistustapa muita ihmisiä ajatellen, koska he ovat voineet nähdä jonkun asiakkaalle tärkeän ihmisen, mutta eivät muista hänen nimeään. Minulla ei ollut mahdollisuutta saada ihmisten kuvia, joten tästäkin syystä niitä ei ruudukkoon laitettu. Lisäsimme ruudukkoon uusia ihmisiä työskentelyn edetessä, kun uudet asiakkaalle tärkeät ihmiset tulivat puheeksi.

Kun harjoittelimme Grid2 -ohjelman käyttöä ja kiersimme Ihmiset -ruudukkoa, asiakas usein naureskeli. Tällöin hänelle tuli mieleen jokin mukava asia, jonka hän oli kokenut sen ihmisen kanssa, jonka kohdalla ruudukossa olimme.

KUVA 2: Tehdään jotakin mukavaa. Nämä asiat tuottavat minulle iloa.

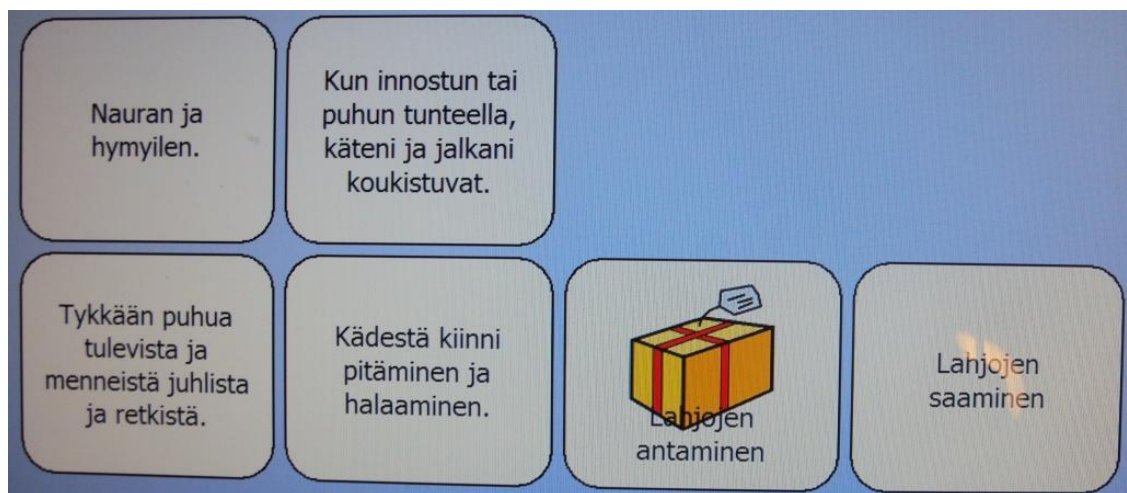
KUVA 3: Musiiikin kuuntelu

Musiikki on asiakkaalle erityisen tärkeä asia. Hänellä oli Tikkarellissa ollessa aina muutamia levyjä mukana, joita hän kuunteli.

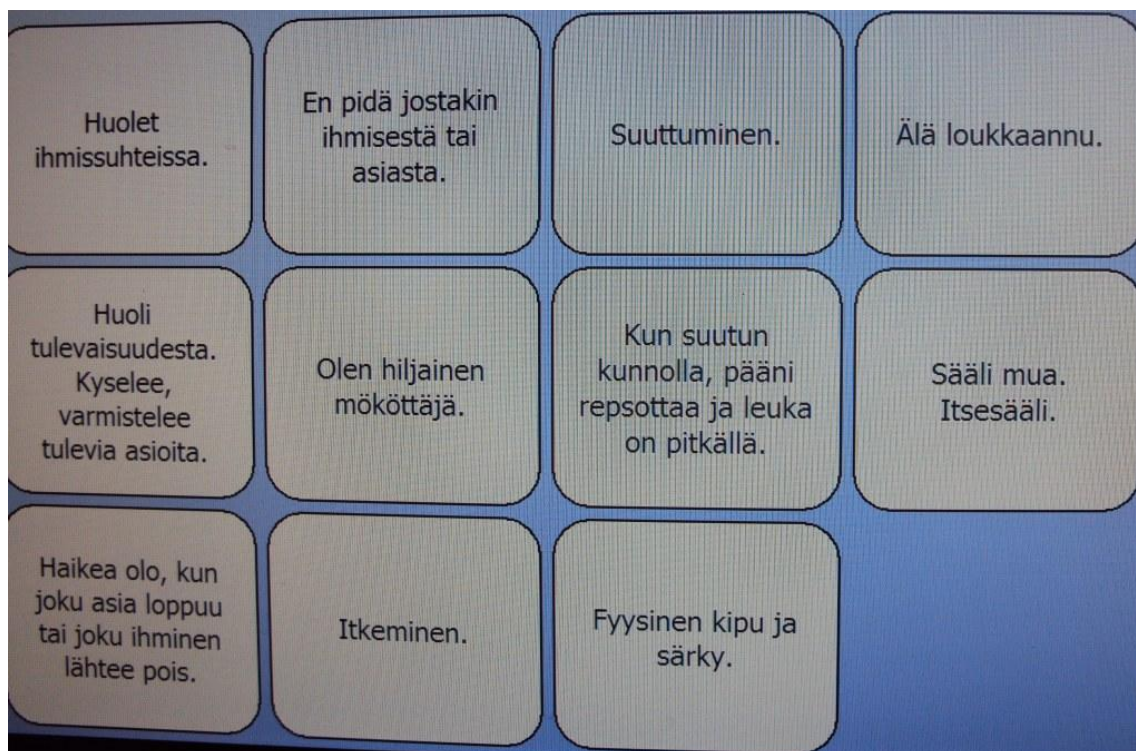

KUVA 4: Puhutaan tunteista otsikon alla kolme alaotsikkoa.

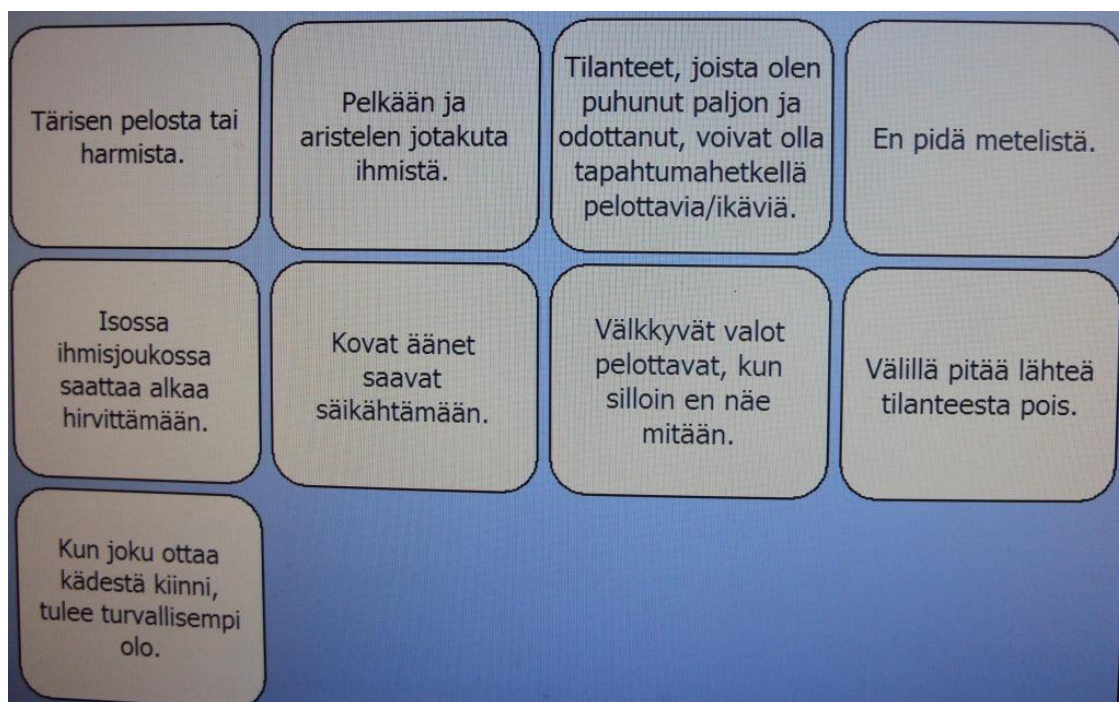
Tunteet haluttiin laittaa YKSiin ja Grid2-ruudukkoon, koska asiakas tuntee ja kokee paljon asioita, muttei juuri kerro niistä. Toimintakeskuksessa hän puhuu asioista, jotka häntä painavat hänen omaohjaajansa kanssa ja erityisesti fysioterapeutin kanssa. Fysioterapeutti kertoi, että asiakas käyttää heidän voimisteluaikansa puhumiseen ja hän toivoi, että asiakasta rohkaistaisiin puhumaan asioistaan ja tuntemuksistaan.

KUVA 5: Ilot ja riemut

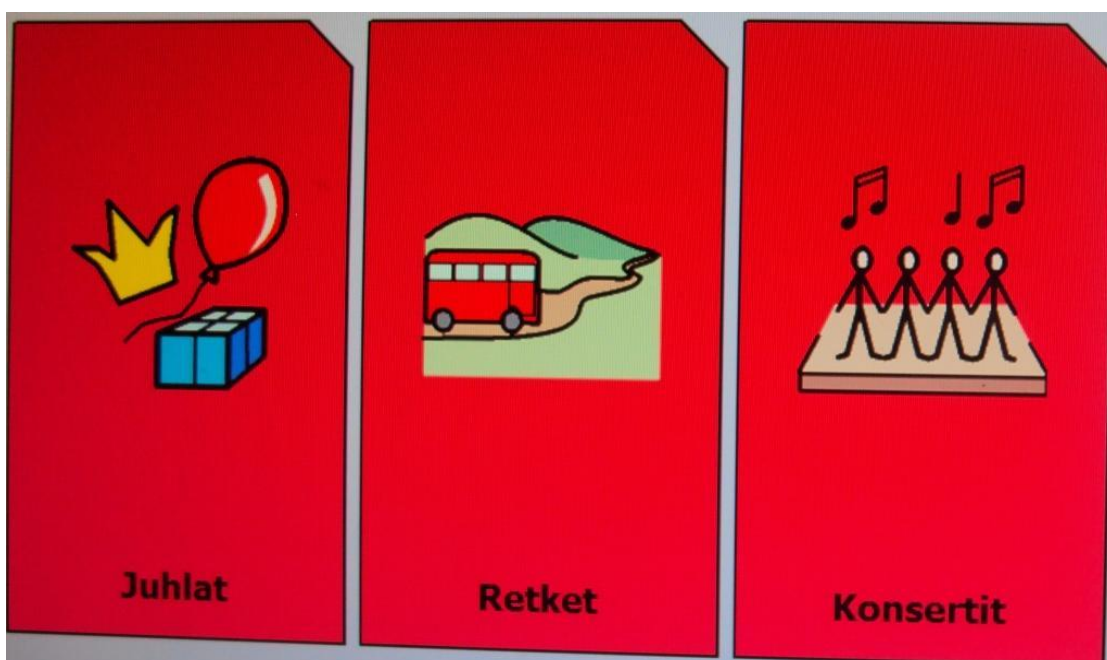

KUVA 6: Surut ja huolet

KUVA 7: Pelot

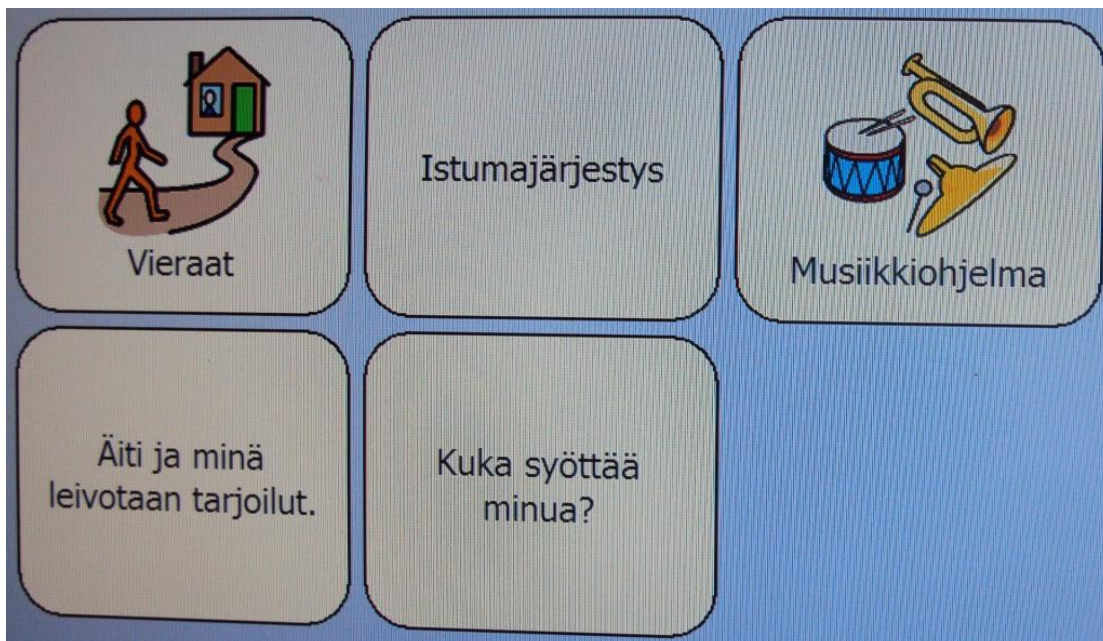
Asiakkaalla on huono näkö ja sen vuoksi välkkyvät valot pelottavat häntä erityisesti, sillä silloin hän ei näe mitään. Kädestä kiinni pitäminen luo tällaisessa tilanteessa turvallista oloa.

KUVA 8: Tapahtumat

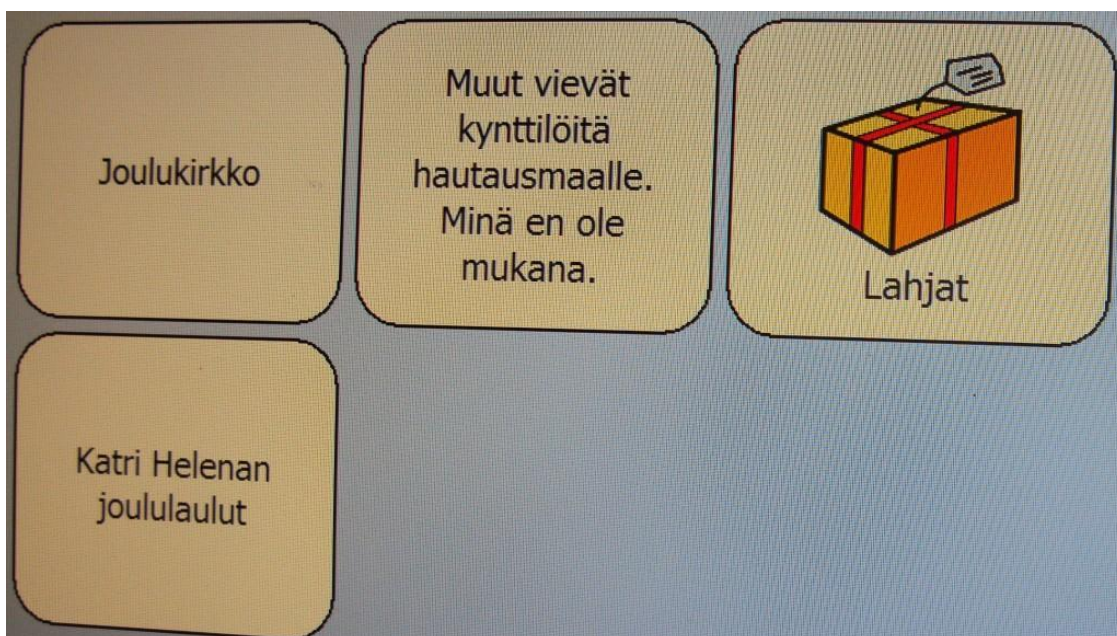

KUVA 9: Juhlat

KUVA 10: Omat synttärit

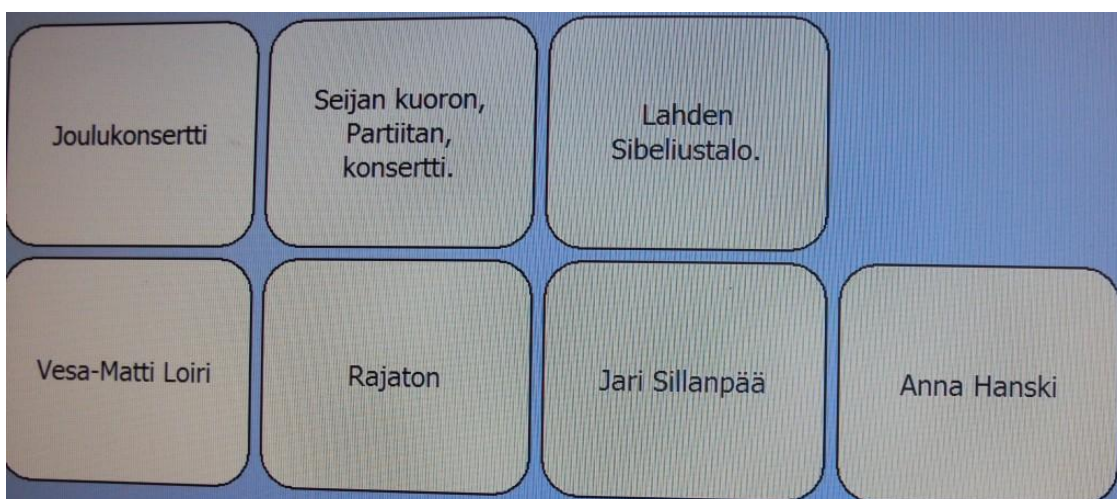
Omat synttärit ovat asiakkaalle vuoden koho kohta. Hän suunnittelee niitä pitkään ja miettii ketä haluaa kutsua ja minkälaista ohjelmaa siellä on. Tärkeä kysymys on myös se, kuka syöttää häntä. Syöttämisessä toinen ihminen on lähellä asiakasta ja keskittyy täysin häneen, siksi uskon sen olevan hänelle tärkeää.

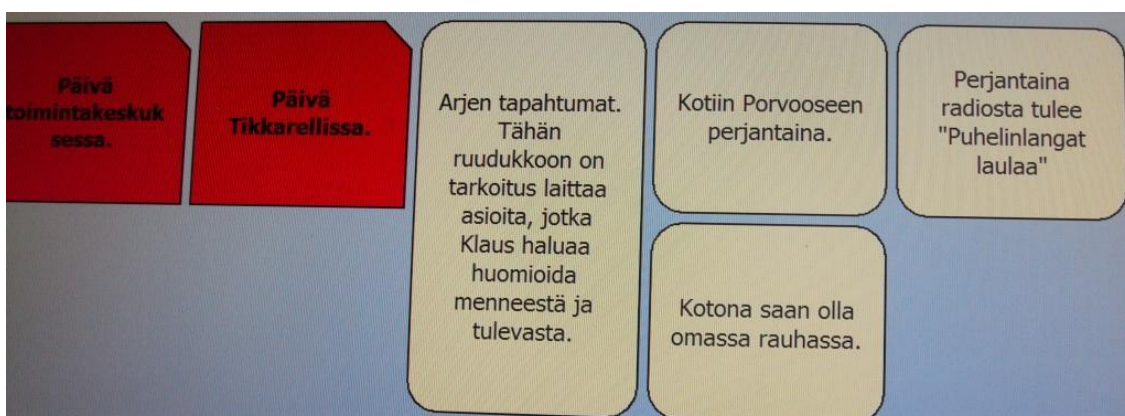
KUVA 11: Joulu

KUVA 12: Retket

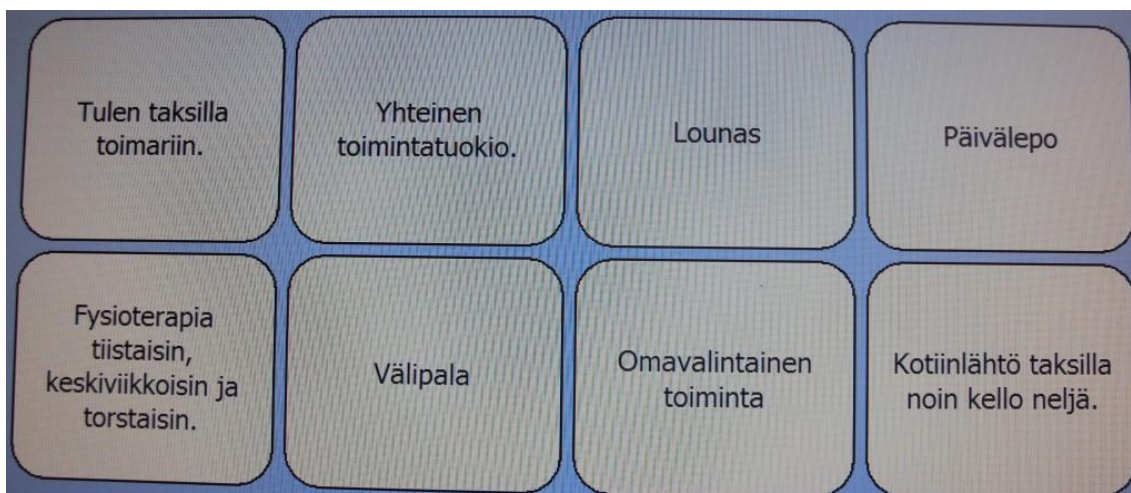

KUVA 13: Konsertit

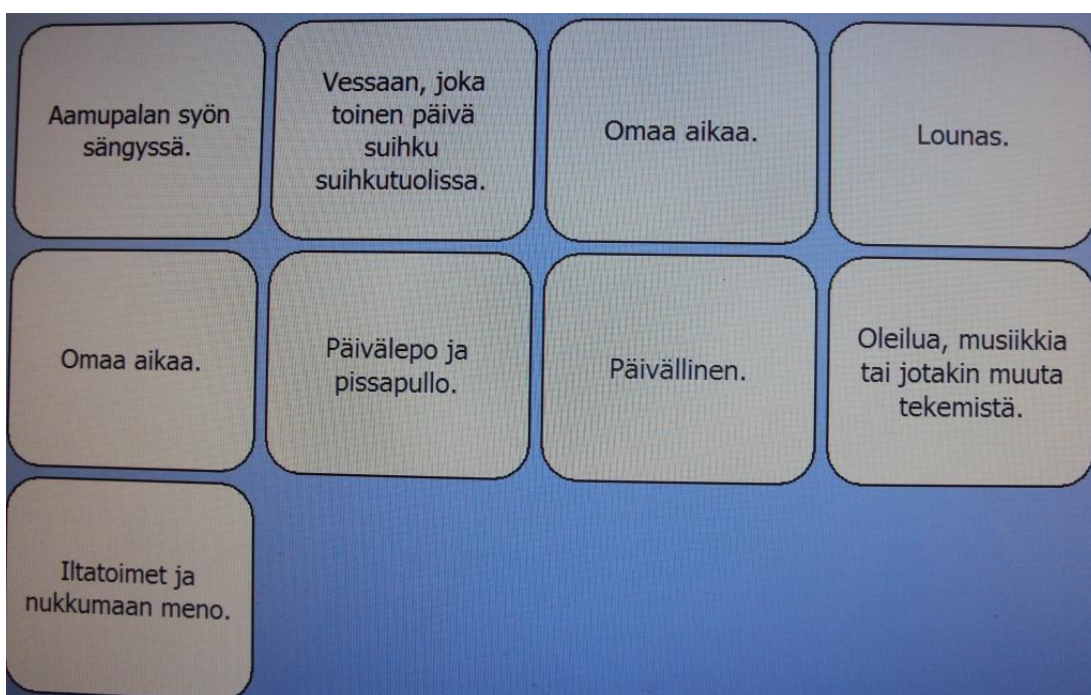

KUVA 14: Päiväkirja

Päiväkirja osiota teimme torstaina, jolloin asiakkaalla oli ajatus jo perjantaisessa kotiinpaluussa. Siksi kirjasimme kotiinpaluun, perjantaina tapahtuvia muita mukavia asioita: tuttu ja turvallinen radio-ohjelma ja oma rauha, jota asiakas kotona olemiselta odottaa.

KUVA 15: Päivä toimintakeskuksessa

KUVA 16: Päivä Tikkarellissa.

Jokaisen ruudun vasemmassa alareunassa on takaisin -ruutu, joka ei kuvissa näy. Kun kursorin vie tähän ruutuun ja painaa sitä, pääsee edelliseen ruudukkoon.

8.5 Työskentelyn hengellinen ulottuvuus

Tarkastelin työtä hengellisestä ja diakonisesta näkökulmasta. Diakonin tehtävänä on kuunnella asiakasta yksilönä, tukea häntä, hänen perhettään ja verkostojaan. Lisäksi diakoni voi olla mukana puolustamassa asiakkaan oikeuksia, sekä auttamassa oikeuksista kiinni pitämisessä. Kehitysvammatyö on yksi diakonia-työn osa-alue, jota varten isoissa seurakunnissa tai seurakuntayhtymissä on perustettu erillinen kehitysvammadiakonin virka.

Emme kirjanneet YKS -ruudukoihin uskontoa tai Jumalaa, koska usko, uskonto tai Jumala ei sellaisenaan noussut asiakkaan puheista ilmi. Kysyin asiakkaalta hänen suhteestaan kristinuskoon. Hän ei innostunut puhumaan asiasta, joten päätin sivuuttaa sen. Olisin joutunut houkuttelemaan asiakasta puhumaan Jumalasta, jos siitä olisi keskusteltu tai mainittu YKSissä. Päätin jättää sen tekemättä, sillä tarkoitus oli kirjata ja kartoittaa asioita, jotka asiakkaalle ovat tärkeitä ja jotka hän itse tuo julki tärkeinä asioina.

Asiakkaalle tapaamiset kehitysvammapapin kanssa olivat tärkeitä, sillä hän useampaan kertaan puhui tapaamisista nykyisen ja edellisen papin kanssa sekä kertoi muistojaan rippileiristä. Lisäksi Kirkossa -laulusta tehty PowerPointesitys on hänelle hyvin tärkeä ja hän halusi lähes joka tapaamisellamme kuunnella sen, joskus useampaankin kertaan. Tämä laulu oli hänelle tuttu ja saattoi tuoda jollakin tapaa turvaa, kun opettelimme uusia asioita, kuten Grid2-ohjelman käyttöä, joka oli hänelle vieraampaa ja vaikeampaa. Asiakas halusi Grid2-ohjelman ruudukkoihin joulukirkon ja hengellistä musiikkia tekevän artistin: Petri Laaksosen. Työskentelyn jälkeen mietimme ohjaavan opettajan kanssa, että Grid2-ohjelmaan tehtyyn päiväkirja-osioon, voisi merkitä kehitysvammapapin tapaamiset, jos asiakas niin haluaa. Näin myös YKSiin tulisi dokumentoitua nämä asiakkaalle tärkeät tapaamiset papin kanssa.

Hengellisyys on asiakkaalle tärkeä elämänalue, vaikkei hän halua siitä juurikaan puhua. Monille suomalaisille uskonnosta ja hengellisyydestä puhuminen ei ole erityisen luontevaa, joten ehkä myös asiakas, jonka kanssa työskentelin, halusi pitää hengellisyytensä yksityisiasiana.

8.6 Apuvälineen käyttö ja kehitys, käyttöön vaikuttavat tekijät

Asiakas osasi käyttää tietokonetta erityisnäppäimillä jo työskentelyn alussa, sillä hän oli opetellut sitä aikaisemmin. Hän käytti sujuvasti PowerPoint-ohjelmaa, jossa hän painoi yhtä näppäintä aina kun ohjelman eteneminen loppui. Grid2-ohjelman käyttö oli asiakkaalle haasteellisempaa: hitaampaa ja sattumanvaraisempaa. Hän oli kuitenkin harjoitellut senkin käyttöä toimintakeskuksessa.

Asiakkaalla on kaksi näppäintä, joita painamalla hän käyttää Grid2-ohjelmaa. Punaisella hän kierrättää kursoria ruudusta toiseen ja sinisellä valitsee ruudun, jossa kursori sillä hetkellä on. Hänen hienomotoriikkansa on haparoiva, joten näppäimen painamiseen tarvitaan aikaa ja keskittymistä, hän kuitenkin osaa käyttää ohjelmaa ilman jatkuvaa ohjausta. Hänen näköaistinsa on rajallinen, joten tietokoneen käyttäminen ohjautuu lähinnä äänen perusteella. Kun kursori menee ruudun päälle, tietokoneesta kuuluu ääni, joka kertoo, mikä ruutu on kyseessä.

Usein asiakas paineli näppäimiä sattumanvaraisesti. Mietin, että kokeeko hän työskentelyn liian haastavaksi verrattuna esimerkiksi PowerPoint-ohjelmassa olevaan lauluun, jota hän mielellään kuuntelee. Siinä käytetään vain yhtä näppäintä ja sitä painetaan aina kun laulu keskeytyy eli painamalla näppäintä laulu jatkuu. Kysyin tätä ja hän vastasi, että PowerPoint-ohjelmaa on helpompi käyttää ja siksi hän pitää siitä. Keskustelimme tästä ja hän totesi, että haluaa oppia käyttämään myös Grid2-ohjelmaa sujuvasti. Tämän keskustelun jälkeen pyrin entistä enemmän sanoittamaan hänen liikkumistaan Grid2-ohjelman ruudukoissa. Kun asiakas kulki onnistuneesti ruudukoissa, hän kysyi olenko ylpeä hänestä. Hän halusi selvästi tukea ja kannustusta onnistuneelle työskentelylle. Annoin sitä kehumalla ja kannustamalla häntä.

Mietin myös, että oliko tämä näppäimien sattumanvarainen painaminen huomion hakua tai minun miellyttämistäni, silloin kun hän ei olisi jaksanut tai viitsinyt työskennellä tietokoneella.

Kertoessani työskentelystämme eräälle Tikkarellin ohjaajalle, hän ehdotti, että saattaa myös olla, että asiakas pyrkii välinpitämättömällä painelulla peittelemään osaamattomuuttaan. Työskentelyn loppuvaiheessa hän oli mielestäni kuitenkin usein onnistunut kulkemaan ohjelmassa juuri sinne minne halusi, joten uskon, että satunnainen näppäimen painaminen oli enemmän vireystilan laskun tai huomionhaun aiheuttamaa.

Asiakas jaksoi keskittyä työskentelyyn päivästä riippuen puolesta tunnista yli kahteen tuntiin. Kun työskentelimme, juttelimme monista asioista, jotka eivät välttämättä liittyneet suoranaisesti työskentelyyn. Välillä myös kuuntelimme Kirkossa -kappaletta tai muuta musiikkia ja joskus pitkän työskentelyn puolivälissä pidimme päivälevon, jonka aikana asiakas lepäsi sängyllään ja minä kävin muulla hoitamassa muita asioita.

On selvää, että muutaman kuukauden harjoittelulla, asiakas ei opi käyttämään ohjelmaa sujuvasti. Yhteistyömme on ollut hyvä alku tulevalle työskentelylle, jota jatketaan toimintakeskuksessa, jossa tietokone on pysyvästi ja jossa sitä käytetään viikoittain.

8.7 Aineiston analysointi

Analysoin havainnointi- ja keskustelupäiväkirjaa, haastatteluja ja videoitua työskentelyä. Havainnointi- ja keskustelupäiväkirja on A5/40 vihko, jonka kirjoitin täyteen asiakastapaamisissa käytyä keskustelua, haastatteluja ja keskusteluja työntekijöiden kanssa, työn tekemisen vaiheita ja mietteitäni työskentelyn kuluksena. Analysointi tapahtui lukemalla kerättyä materiaalia ja alleviivaamalla sieltä toistuvia ja/tai mielestäni merkittäviä teemoja, sanoja, tapahtumia ja tilanteita. Kirjoitin alleviivauksen lisäksi toistuvia tai mielestäni merkittäviä yksittäisiä asioita ylös ja pohdin niiden esiintymisen syitä ja merkityksiä. Taitekohdat löysin luukiessani aineistoa ja pohtiessani eri tilanteiden ja tapahtumien merkityksiä työskentelylle.

Pyrin kuvaamaan tiheästi prosessia aineiston avulla. Kiinnitän huomiota erityisesti asiakkaan kuulemiseen ja hänen äänensä esille tuomiseen. Tätä asiakkaan kuulemista tapahtui jokaisella asiakastapaamisella. Analysoin aineistoani tutkimuskysymysten kautta, niin että se linkittyy teoriaan. Haastatteluja ja keskusteluja analysoin näkökulmasta: miten ulkopuoliset ohjasivat työtämme. On mietittävä sitä, ohjasivatko lähityöntekijät ja ohjaavat opettajat suuntaan, joka on asiakkaalle hyväksi ja luonteva, vai pyrkivätkö he vaikuttamaan työskentelyymme subjektiivisesta, mistä olisi itselle ja työyhteisölle hyötyä -näkökulmasta.

8.7.1 Prosessiarviointi

Analysoin aineistoa prosessiarvioinnin avulla. Prosessiarvioinnissa keskitytään kehitys- ja muutosprosesseihin eli asioihin tavoitteiden ja tulosten välissä. Arvioin tekemiämme asioita jo niitä tehdessä, jolloin pystyin muuttamaan työskentelyn suuntaa ja työskentelytapoja, esimerkiksi arvioin Grid2 -ohjelmaan laittamamme aihepiirejä ja laitoimme interaktiivisuuden lisäämiseksi päiväkirjaosion. Prosessiarviointiin kuuluu itsearviointi: olen reflektoinut omaa toimintaani, asiakkaan toimintaa ja yhteistyötämme koko prosessin ajan ja pyrkinyt ottamaan huomioon myös ulkoiset puitteet, jotka vaikuttavat työskentelyyn. Koska aineistoni on minun subjektiivisesti kirjoittamani havainnointi- ja keskustelupäiväkirja on mietittävä erityisen tarkkaan, miten tärkeät asiat tulevat esille ja reflektoida tapaa, jolla kirjoitin aineistoa. (Sosiaaliportti 2012.)

8.7.2 Taitekohdat

Prosessianalyysiin kuuluu taitekohtien huomioiminen, toimenpiteiden laadun arviointi, ennakoimattomien asioiden kerääminen ja niihin reagoinnin analysointi, yhteistyön, organisaation, interventioiden ja prosessin vaikutusten analysointi (Seppänen-Järvelä 2004, 30, 33). Prosessin aikana olleita taitekohtia ovat yhteistyön aloittaminen, tutustuminen ja siitä seurannut luottamuksen syntyminen.

Luottamuksen syntymisen huomasi siitä, että asiakas alkoi jutella minusta ja pyytää syntymäpäivilleen sekä erityisesti siitä, että hän kertoi hänen ja hänen lähipiirinsä ihmisten toiminnasta ja asioista, jotka tuntuivat hänestä pahalta.

Toinen taitekohta oli kun, asiakas ilmaisi halunsa oppia käyttämään sujuvasti Grid2 -ohjelmaa. Asiakas paineli huolimattomasti näppäimiä. Tästä seurasi, että keskustelimme hänen tavastaan käyttää ohjelmaa ja ohjelman käyttämisen vaikeudesta. Tämän jälkeen vaihdoimme työskentelytapaa siten, että sanoitin enemmän hänen ohjelman käyttöön ja pyrimme toimimaan entistä rauhallisemmin, jotta asiakkaasta tuntuisi, että hän saa käyttää ruudusta toiseen siirtymiseen juuri niin paljon aikaa kuin tarvitsee. Pidän myös työskentelyprosessin lopettamista taitekohtana. Silloin mietin, mitä seuraavaksi tapahtuu: miltä työskentelyn lopettaminen asiakkaasta tuntuu ja että tullaanko Grid2-ohjelmalle kerättyä YKS-materiaalia käyttämään interaktiivisesti, niin kuin on tarkoitus. Työskentelyn lopettamista seurasi siirtymä raportointi ja analysointivaiheeseen.

8.7.3 Asiakastyö ja ennakoimattomat tapahtumat

Projektin etenemistä ja asiakkaan aktiivisuutta ei voinut suunnitella, joten ennakoimattomia asioita tapahtui. Kerran Tikkarelliin tullessani asiakas oli itkuinen ja huonolla tuulella. Tikkarellin työntekijät olivat hieman avuttomia, kun asiakas ei rauhoittunut heidän rauhoitteluistaan huolimatta ja he pyysivät minut auttamaan. Asiakas rauhoittui ajan kanssa. Oli jännittävää huomata, että harjoittelija pyydettiin rauhoittamaan asiakasta, kun työntekijöiden keinot tai jaksaminen oli käytetty. Asiakkaan huono päivä vaikutti työskentelyymme ja otimme sinä päivänä rauhallisemmin. Ajattelen, että asiakkaan kanssa on hyvä olla, myös silloin kun hänellä on huono päivä. Häntä saa itkettää tai hän saa olla huonolla tuulella ilman että työntekijöiden tarvitsee kokea avuttomuutta tai pakottavaa tarvetta poistaa pahaa mieltä. Asiakkaalla on oikeus itkeä, kun häntä itkettää, vaikka aika olisi varattu työskentelylle.

En osannut ennakoida, että toimenpiteiden laatuun vaikutti se, ettei asiakas ollut tottunut kertomaan omia mielipiteitään, eikä aina muodostamaan niitä. Usein hän ei esimerkiksi vastannut avoimiin kysymyksiin. Asiakkaan kuuleminen ei toteutunut niin hyvin kuin ajattelin, sillä jouduin paljon johdattelemaan ja antamaan vaihtoehtoja.

Yllätyin positiivisesti siitä, että minun oli helppo oppia käyttämään Grid2-ohjelmaa ja luoda sinne uusia ruudukoita, sillä se ei ollut itsestään selvää. Ennen ohjelman kokeilemistä olin valmistautunut siihen, että pyydän tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus Tikoteekista ohjeistusta ja apua, jotta opin käyttämään ohjelmaa ja luomaan uusia ruudukoita.

8.7.4 Yhteistyö ja työskentelyn vaikutukset

Yhteistyö asiakkaan kanssa sujui hyvin. Jälkeenpäin ajatellen olisin voinut olla enemmän yhteistyössä asiakkaan äitiin. Kerroin hänelle kuitenkin kirjoitetuilla viesteillä työskentelystämme ja soitin hänelle syksyllä, jotta saisin osoitteen, johon lähetän koontia työskentelystämme. Aion siis olla yhteydessä asiakkaaseen ja hänen lähipiiriinsä opinnäytetyön kirjoittamisen jälkeen ja kertoa työskentelymme tuloksista ja johtopäätöksistä.

Asiakkaan taitojen huomioiminen ja niiden mukaan toimiminen, interaktiivisuuden pyrkiminen ovat edistäneet voimaantumisen ja vuorovaikutuksen kehittämisen tavoitetta. Projekti on tuonut asiakkaan arkeen tärkeää, haasteellista toimintaa. Työntekijöille se on merkinnyt apua YKSin keräämiseen. Se heidän tulee jokaiselle asiakkaalle tehdä. Eteva siis velvoittaa ohjaajia jatkamaan aloittamaamme YKS-prosessia. Opinnäytetyön tekeminen Etevalle ja yksilökeskeisen suunnitelmatyöskentelyn kehittäminen ja tietotekniikan käyttäminen siinä ovat olleet tarkoituksenmukaisia ja tärkeitä tavoitteita. Prosessin aikana ja jatkossa tuttuihin tapoihin jääminen, laiskuus ja perehtymättömyys ovat estäneet tai vaikeuttaneet asioiden etenemistä. Voi olla vaikeaa huomata hidastavia tai haittaavia tekijöitä. Muutosten tekeminen vaatii viitseliäisyyttä.

Työskentelyllä oli positiivista vaikutusta asiakkaan voimaantumisen tukemisessa, koska työskentelyssä hän sai kokemuksen, että häntä ja hänen ajatuksiaan ja mielipiteitään kuullaan ja että niillä on merkitystä. Lisäksi onnistumiset ja hänen päätöksentekomahdollisuutensa haasteellisessa toiminnassa tukevat asiakkaan tunnetta itsestään toimivana, päättävänä ja osaavana yksilönä.

9 TOIMINNAN TULOKSIA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

9.1 Prosessi vastaa tutkimuskysymyksiin

Yksilökeskeinen suunnitelma ja tietotekniikka ovat toimivia välineitä voimaantumisen tukena. Ensisijaisen tärkeää on kuitenkin asenneilmapiiri asiakkaan lähipiirissä: asiakkaan tahto voimaantua ja lähipiirin tahto tukea voimaantumista.

9.1.1 Ensimmäinen tutkimuskysymys

Miten yksilökeskeinen suunnitelma tukee miehen voimaantumista ja itsenäistymistä?

Yksilökeskeisen suunnitelman tarkoitus on voimauttaa. Voimaantuminen on prosessi, joka lähtee ihmisestä itsestään. Voimaantumiseen kuitenkin vaikuttaa se, uskooko työntekijä asiakkaan mahdollisuuksiin vai ei. (Mönkkönen 2007, 143.) Kun asiakas oppii uusia asioita, kuten tietokoneen käyttöä, ja onnistuu siinä, se tuo hänelle minä pystyn ja osaan tunnetta. Asiakas saa harvoin kokea, osaavansa itse tehdä asioita, sillä hän on täysin autettava. 'Minä pystyn' -tunteen kokeminen on tärkeää voimaantumisessa. Vaikka asiakas ei oppinut käyttämään Grid2-ohjelmaa täysin sujuvasti, hän koki onnistumista, kun eteni ilman jatkuvaa ohjausta ruudukoissa ja sai mennä minne halusi. Omien päätösten tekeminen on toinen asia, joka on tärkeää voimaantumisessa. Asiakas sai tehdä itsenäisesti päätöksiä siitä, minne kulki ruudukoissa. Tällöin hän sai kokea, että hän voi päättää omista asioistaan. Asiakkaan tekemistä itsenäisistä päätöksistä voidaan tehdä johtopäätös, että itsenäistymisen tukeminen on onnistunut.

Asiakas alkoi kokea, että hänellä on oikeus aloittaa keskustelu. Työskentelyn alussa asiakas pyysi aina lupaa puhua: "saanko kysyä". Tähän vastasin: kysy, voit kysyä ilman, että pyydät siihen lupaa. Puhumiseen luvan pyytäminen ei täysin loppunut mutta työskentelyn loppuvaiheessa, asiakas alkoi puhua hie-man oma-aloitteisemmin.

Asiakas koki työskentelyn aikana onnistumisen kokemuksia. Olimme tehneet muutoksia ruudukoihin, muuttaneet takaisin-ruudun paikkaa. Tämän jälkeen harjoittelimme ruutujen uutta järjestystä. Asiakas onnistui useita kertoja peräkkäin kulkemaan ruudukosta toiseen ja palaamaan edelliseen ruudukkoon takaisin-ruudun kohdalla painamalla. Harjoittelun päätteeksi hän sanoi, että sehän sujui hienosti ja kysyi olenko nyt ylpeä hänestä. Vastasin, että olen ja asiakas loisti tyytyväisyyttä onnistumisestaan. Asiakkaan oman tahdon kuuluviin saaminen ja hänen kokemat onnistumisen kokemukset todistavat voimaantumisen tukemisen onnistumisesta.

9.1.2 Toinen tutkimuskysymys

Miten YKSin osan laittaminen tietokoneelle ja miehen tietokoneen käyttö YKSin tarkastelussa ja esittämisessä tukee kommunikaatiota? Parantaako se sitä, kun asiakas tuottaa itse puhetta?

Asiakkaan puhe voi olla välillä vaikeasti ymmärrettävää, jos häntä ei tunne. Asiakasta vaivaa se, että uudet ihmiset ottavat arasti kontaktia häneen, vaikka hän haluaisi puhua heidän kanssaan. Tietokone apuvälineenä voi helpottaa uusien ihmisten kontaktin ottoa. Asiakas voi käyttää sitä tapana avata keskusteluja ja helpottaa molemmin puolista ymmärretyksi tulemistä. Asiakas voi näyttää tietokoneelta jotakin, joka herättää lisää keskustelua. Vaarana tietokoneen kanssa kommunikoinnissa on, että huomio kiinnitetään tietokoneeseen, eikä asiakkaaseen itseensä. Tarkoitus on että kommunikointi asiakkaan kanssa helpottuisi, eikä niin että ihmisten huomio kiinnittyi tietokoneeseen ja että he alkaisivat puhua tietokoneelle.

Asiakas puhuu tuntemuksistaan vain harvojen ihmisten kanssa. Hänen fysioterapeuttinsa saa kuulla erityisen paljon asioita, jotka asiakasta vaivaavat, silloin kun he jumppaavat. Teimme Grid2-ruudukkoon 'puhutaan tunteista' -alueen, jotta erilaisista olotiloista puhuminen ja niiden käsittely helpottuisi. Luottamuksellisen suhteen muodostumisen jälkeen asiakkaan ja minun välille asiakas kertoi joitakin asioita, jotka häntä vaivaavat ja oli innoissaan, kun huomasin hänen

toimintatapojaan ikävissä tilanteissa tai kysyin niistä. Ajattelen, että tunteista puhuminen ja ikävien tunteiden ja tilanteiden käsittely ovat asioita, joissa Grid2-ohjelmasta voisi olla hyötyä. Asiakas voisi ottaa tietokoneen avulla puheeksi asioita tai tilanteita, joista hänen on vaikea alkaa puhua luotettujenkin ihmisten kanssa. Kun asiakkaan lähellä olevat ihmiset katsovat ja täydentävät ruudukoi- ta, joissa kerrotaan millaiset tilanteet ja asiat asiakkaasta ovat pelottavia tai ikä- viä ja miten hän niissä toimii sekä millaisista asioista hän nauttii ja miten osoit- taa iloaan, osaavat lähi-ihmiset ottaa hänen tarpeitaan paremmin huomioon. Asiakas voisi tietysti oma-aloitteisesti kertoa jokaiselle näistä asioista, mutta koska hän ei ole vielä oppinut niin tekemään, voi Grid2-ohjelma olla siinä apu- na. Luonnollisesti asiakas ei halua puhua kaikesta kaikkien kanssa. Asiakkaalla on oikeus olla kertomatta tunteistaan, mutta ohjelmaan tehdyt tunne-ruudukot voivat laskea kynnystä puhua ikävistä kokemuksista ja tunteista, joita hän on pyrkinyt tukahduttamaan monien ihmisten kanssa.

9.1.3 Kolmas tutkimuskysymys

Mitä hyötyä YKSistä on arkipäivässä?

Yksilökeskeinen suunnitelma tarjoaa paljon mahdollisuuksia, jos kaikki ihmisen ympärillä olevat ihmiset haluavat sitoutua sen käyttöön ja kehittämiseen. Esi- merkiksi päiväkirjamaisesti käytettävää YKSiä, voidaan käyttää siihen, että asiakas itse hahmottaa aikaa ja asioita, jotka ovat tapahtuneet ja jotka tulevat lähitulevaisuudessa tapahtumaan. YKS toimii hyvänä välineenä keskustella ar- jessa tapahtuvista asioista, kun työntekijä ja asiakas yhdessä päivittäin, viikoit- tain tai sopivin sovituin väliajoin päivittävät päiväkirjaan tilanteet ja tapahtumat, jotka asiakas haluaa sinne laittaa. Säännöllisesti päivitettyinä YKS on tapa antaa asiakkaalle yhteistä aikaa työntekijän kanssa, jolloin voisi kommunikoida mielen päällä olevista asioista. Yhteinen aika antaa 'minä olen tärkeä ja arvokas' - kokemusta, jota jokainen ihminen tarvitsee. Mielestäni on turha käyttää resurs- seja jokaiselle asiakkaalle tehtävään YKSiin, jos sitä ei käytetä arjessa. Työnte- kijät, eivät välttämättä pidä YKSiä riittävän tärkeänä tai he voivat kokea, ettei si- tä pystytä käyttämään arjessa esimerkiksi asiakkaan tilanteesta johtuen. Toi-

vonkin, että aloittamaani YKS -työskentelyä jatketaan interaktiivisesti asiakkaan kanssa keskustellen.

YKS voisi olla apuna tulevaisuudessa, esimerkiksi kun vastaan tulee mahdollinen muutto itsenäiseen asumiseen. Kun YKS on asiakkaan mukana, on uusien lähityöntekijöiden kanssa helpompi aloittaa, kun tiedetään asiakkaasta ja hänen mieltymyksistään. Tällöin vältetään, ettei kaikkea opetella aina alusta asti.

9.2 Asiakkaan kokemus työskentelystä

Asiakas ei luultavasti ymmärrä työskentelyn voimauttavaa vaikutusta, mutta hän koki sen käytännössä, kun hänen ajatuksilleen annettiin tilaa ja hänelle annettiin päätösvaltaa. En puhunut asiakkaalle voimaantumisen käsitteestä, sillä sen ymmärtäminen ja konkretisoiminen on haastavaa. Ajattelin, ehkä liikaakin, että käsitteet ja ideologiat ovat taustalla ja että pohdin itse niiden vaikutusta työskentelyymme, mutten pyri keskustelemaan niistä asiakkaan kanssa. Toisaalta esimerkiksi itsenäistymistä ja yksilökeskeisen suunnitelman käyttöä arjessa olisi voinut käsitellä enemmän asiakkaan kanssa keskustellen. Asiakas kuitenkin piti YKS-työskentelystä kanssani. Hänelle oli tärkeää, että hän sai itse olla mukana tekemässä YKSiä ja tehdä omia valintoja YKSin ja tietokoneohjelman suhteen.

Uskon, että asiakas ei ymmärrä työskentelyn merkitystä tulevaisuusnäkökulmasta. Asiakkaan itsenäistymisprosessi on vasta alussa ja on epäselvää, koska hän muuttaa itsenäiseen asumiseen vai muuttaako hän ollenkaan. En alkanut puhua hänen mahdollisesta itsenäisestä asumisestaan, sillä asiakas olisi voinut stressaantua siitä, koska muut tahot, eivät siitä olleet hänelle vielä puhuneet. Asiakas asuu äitinsä kanssa ja äiti on hänelle hyvin tärkeä ihminen, tuki ja turva. Sain sellaisen kuvan, että suhde äitiin oli selkeästi äiti-lapsi -suhde eikä äiti ja aikuinen lapsi -suhde. Tästä syystä voimauttava työskentely voi olla tärkeä tuki asiakkaan aikuisen minäkuvan löytämiseksi.

Asiakkaalla on suuri tarve vuorovaikutukseen. Kysyin työskentelyn loppupuolella asiakkaalta, miten asiakas ajattelee voivansa hyödyntää Grid2-ohjelmaa

kommunikaation tukena. Hän ei sanonut tähän mitään. Kerron, että hän voisi käyttää sitä keskustelun tukena, esimerkiksi uusien ihmisten kanssa keskustelun aloittajana. Suurempaa keskustelua ohjelman käyttömahdollisuuksista ei syntynyt, koska asiakas ei lähtenyt keskusteluun mukaan. En päässyt selvyyteen, ymmärsikö asiakas täysin miten ohjelman käyttö kommunikaation tukena voisi tapahtua. Jotta tietokoneen käyttö tukisi kommunikaatiota, se vaatisi ympäröiviltä ihmisiltä taitoa koota tietokone apuvälineineen ja käyttää sitä sekä asiakkaalta ymmärrystä ja lisää sujuvuutta käyttää tietokonetta. Uudet ihmiset osaavat harvoin käyttää tietokonetta, joten sen spontaani käyttö tulee olemaan haastavaa. Olen epävarma siitä, kuinka ohjelmaa pystytään sellaisenaan käyttämään erityisesti uusien ihmisten kanssa puhuessa. Interaktiivisena työvälineenä työntekijän ja asiakkaan kanssa se kyllä toimii.

Asiakkaalle tietokone on tärkeä asia ja hän puhui siitä paljon, erityisesti siitä koska tietokone siirtyy takaisin toimintakeskukseen. Tärkeintä asiakkaalle tietokoneen kanssa työskentelyssä on ihminen, jonka kanssa hän tietokonetta käyttää. Tietokone on väline saada aikaa, huomiota ja keskustelukumppani. Hän odotti tietokoneen siirtämistä toimintakeskukseen, siksi että siellä tietokoneen kanssa toimiminen on ollut hänen ja hänen omaohjaajansa yhteistä aikaa. Asiakas ei jaksanut työskennellä kerralla pitkää aikaa tietokoneella. Myös tästä voi päätellä, että tietokone on hänelle väline saada ihminen keskittymään ja juttelemaan hänen kanssaan. Kun yhteys ihmiseen on luotu, tietokone on toisarvoinen asia.

Lyhytaikaihoidon yksikkö Tikkarissa on vähän tekemistä ja haasteellista toimintaa asiakkaalle. Lyhytaikaishoidon yksikössä ollessaan hän odotti pääsyä kotiin ja toimintakeskukseen, joissa hänelle on tekemistä ja enemmän seuraa. Asiakas odotti saapumistani ja yhteistä työskentelyämme eli hän piti työskentelyämme. Kerran olin sopinut työntekijän kanssa, että tulen myöhemmin Tikkarille, mutta työntekijä ei ollut kertonut asiaa eteenpäin. Sinä aamuna asiakas oli kysynyt monta kertaa missä viivyn ja miksi en ole jo tullut. Hän oli huolissaan siitä, tulenko ollenkaan paikalle.

Kun luodaan toimintaa ihmisen osallisuuden ja aktiivisuuden lisäämiseksi, tulee miettiä, mitkä ovat asiakkaan omat haasteet ja tarpeet. Lisäksi on hyvä miettiä ovatko ne sidoksissa hänen sosiaalisiin suhteisiinsa ja jos ovat niin millä tavalla. Haasteellinen toiminta olisi hyvä linkittää ihmisen ympäristöön ja sosiaalisiin suhteisiin, jotta se tuntuisi mahdollisimman mielekkäältä. Mielekäs haasteellinen toiminta on sellaista, josta asiakas kiinnostuu ja joka motivoi häntä tavoittelemaan onnistumista. Toimintaa miettiessä tulee pohtia asiakkaan suhdetta ympäristöön ja sitä miten hän pyrkii muokkaamaan sitä hänelle tärkeiden asioiden saavuttamiseksi. (Mönkkönen 2007, 145-147.)

Asiakas osasi käyttää PowerPoint ohjelmaa yhdellä näppäimellä sujuvasti työskentelyn alkaessa. Hän oli käyttänyt aikaisemmin myös Grid2 -ohjelmaa kahta näppäintä käyttäen, mutta se ei ollut erityisen sujuvaa. Työskentelyn puolivälin aikoihin asiakas kertoi haluavansa oppia käyttämään Grid2 -ohjelmaa sujuvasti. Tämä halu ilmeni, kun keskustelimme siitä, kokeeko hän Grid2 -ohjelman liian vaikeana ja että pitääkö hän PowerPointistä enemmän. Asiakkaalla on omaa halua ja motiivia oppia uuden ohjelman käyttöä. Erityisesti häntä siinä motivoi toinen ihminen, jonka kanssa hän saa tietokonetta käyttäen.

9.3 Asiakkaan kuuleminen

Asiakkaan kuulemista tapahtui koko työskentelyn ajan. Hänen mielipiteensä huomioiminen oli välillä haasteellista, sillä hän ei kertonut omatoimisesti juuri ollenkaan mielipiteitään prosessin etenemisestä. Hänen ajatuksiaan piti siis kysyä ja silloinkin jäin usein vaille vastausta, jolloin annoin vaihtoehtoja. Tämä saattoi johtua siitä, että asiakas ei ollut tottunut ottamaan kantaa tämän tyyliin asioihin. Hänellä voi olla myös kokemus siitä, että jos hän on ottanut kantaa, hänen mielipidettään ei ole kuunneltu tai sitä ei ole pidetty tärkeänä. Voi myös olla, että asiakas ei pitänyt työskentelyämme sinänsä tärkeänä tai häntä itseään hyödyttävänä. Työskentelyssä tärkeintä oli luultavasti toisen kanssa jutteleminen ja se että hänen kanssaan oltiin ja häneen keskityttiin. Ehkä tästä syystä hänellä ei ollut mielipidettä itse työn tekemiseen eikä hän pitänyt se edistämistä oleellisena.

9.4 Haastattelujen, keskustelujen ja työntekijöiden vaikutus työskentelyyn

Työskentelyä aloittaessani kysyin ehdotuksia lähityöntekijöistä siihen, mitä aiheista ja asioita YKSiin voitaisiin laittaa. Tikkarellin ohjaaja kertoi, että ohjeet siitä, miten asiakasta avustetaan arkipäivän asioissa: miten häntä autetaan siirtymään pyörätuoliin, nostolaitteeseen, vessaan, suihkuun ja miten syöttäminen tapahtuu, hyödyttäisivät työyhteisöä perehdyttämistilanteissa. Tämä oli käytännöllinen ja hyvä idea, joka hyödyttäisi myös asiakasta, kun hän voisi perehdyttää uusia työntekijöitä itse tietokoneen avulla hänen kanssaan toimimiseen. Ajattelin kuitenkin, että tämä idea ei ollut tarpeeksi asiakaslähtöinen, sillä asiakas ei puhunut missään vaiheessa siitä, miten häntä esimerkiksi nostetaan pyörätuoliin. Syöttämiseen ja tietokoneen käyttöön liittyvät ohjeet olisivat olleet perustellumpia, sillä sitä, kuka häntä syöttää ja kenen kanssa hän työskentelee tietokoneella, asiakas puheidensa perusteella piti tärkeänä. Ohjeet apuvälineiden kanssa toimimiseen olisivat vaatineet minulta ergonomian tuntemusta ja paljon käytännön kokemusta asiakkaan arkirutiineista.

Ajatus Grid2 -ohjelmasta apuna tunteiden käsittelyssä, tuli fysioterapeutilta, ei asiakkaalta itseltään. Se, ettei asiakas ehdottanut tunteiden kartoittamista johtui luultavasti siitä, ettei asiakas ole tottunut ilmaisemaan itseään, eikä kertomaan ajatuksiaan muille kuin joissakin tilanteissa tutuille ja luotetuille ihmisille. Tunteusten kartoittaminen oli mielestäni kuitenkin perusteltua ja asiakaslähtöistä, koska se hyödytti asiakasta todella paljon ja koska hän innostui siitä. Asiakas osoitti innostusta hihkumalla, kun teimme tunne-osiota ja kun harjoittelimme sen käyttöä. Hänen reaktionsa kertoi, että hänelle tuli hänelle merkittäviä tilanteita mieleen ruuduista. Ehkä hän piti myös siitä, että hänen tunteitaan ja tuntemuksiaan otettiin oikeasti huomioon ja että niitä kartoitettiin.

Ohjaavan opettajan kanssa keskustellessani tuli ajatus interaktiivisuuden lisäämisestä Grid2-ohjelmaan. Tämäkään idea ei tule suoraan asiakkaan puheista, mutta asiakas haluaa keskustella ja olla yhteydessä ihmisiin. Vuorovaikutuksessa oleminen on hänelle erityisen tärkeää, joten interaktiivinen työskentely nousee asiakkaan tarpeista ja velvoittaa lähityöntekijät yhteyteen hänen kanssaan.

10 POHDINTA

10.1 Kehittämisideat

Ajattelen, että tietokoneen spontaani käyttö uusien ihmisten kanssa on hankalaa, sillä kone on iso ja se pitää oppia kokoamaan ja lisäksi pitää oppia käyttämään Grid2 -ohjelmaa. Mielestäni tietokone olisi kuitenkin hyvä väline uusiin ihmisiin tutustuessa, sillä asiakas voi näyttää sieltä erilaisia asioita ja kertoa elämästään sen pohjalta. Koska asiakas puhuu, ohjelmaa ei tarvitse käyttää viestien välittämiseen. Se voi kuitenkin tukea viestejä, sillä uuden ihmisen voi olla vaikeaa pysyä mukana hänen puheessaan ja ajatuksenkulussaan. Tietokone on hyvä väline jäsentää tulevia ja menneitä tapahtumia ja erityisesti tunteita, joiden käsittely nousi isoksi teemaksi toimintakeskuksessa käydessäni ja työskentelyssämme.

Toivon, että YKSin täydentäminen ja interaktiivisuus työskentelyssä jatkuisivat niin että Grid2 -ohjelmaan lisättäisiin aihealueita, muokattaisiin tehtyjä ruudukoi- ta elämäntilanteiden muuttuessa ja että päiväkirja-ruudukkoa käytettäisiin asiakkaan elämäntapahtumien jäsentämiseen.

Ajattelen, että asiakas voisi oppia käyttämään pientä kosketusnäytöllistä tablet-tietokonetta, jota olisi helppo pitää mukana ja käyttää spontaanisti. Tällöin Grid2-ohjelmalla olevista ruudukoista olisi oikeasti hyötyä uusissa ihmisissä tavatessa ja heihin tutustuessa.

Asiakas puhuu, mutta hän on liikuntakyvytön eli hän ei voi laittaa esimerkiksi radiota päälle, kun hän haluaisi kuunnella sitä. Asiakas pitää musiikista ja hän haluaisi soittaa jotakin soitinta, mutta motoriikan rajoitteiden vuoksi se on mahdotonta. Helposti käytettävää mukana kuljetettavaa tietokonetta voisi käyttää kaukosäätimenä, jolloin asiakas saisi esimerkiksi musiikkia soimaan tai television päälle niin halutessaan. Se voisi toimia myös etäkommunikaattorina, jolloin kuvien ja videoiden avulla asiakas voisi käyttää sähköpostia ja sosiaalista mediaa. Internetin ja sopivien apuvälineiden avulla asiakas pääsisi virtuaalisesti

ulos huoneestaan kommunikoimaan ihmisten kanssa, kokemaan yhteyttä ja osallisuutta.

Tietokoneen käyttötaitoa voidaan nykyään pitää jonkinlaisena ihmisen mittarina, sillä useat viralliset asiat hoidetaan internetissä. Usein oletetaan, että kaikilla on mahdollisuus käyttää tietokonetta ja olla internetin kautta yhteydessä toisiin ihmisiin ja eri toimijoihin. Myös tästä syystä tietokoneen käytön harjoittelu asiakkaan kanssa on ollut todella perusteltua, sillä oppiessaan tietokoneen ja mahdollisesti tulevaisuudessa internetin käyttöä hänellä on väylä yhteiskunnassa mukana olemiselle, toimimiselle ja vaikuttamiselle, vaikka fyysinen ja itsenäinen osallistuminen on haasteellista.

10.2 Miten YKS saataisiin osaksi arkea?

YKSin jalkauttaminen arkeen on suuri haaste. Vaikka vammaispalveluissa pyritään asiakaslähtöiseen työhön, monet palvelut ovat työntekijä- tai organisaatiolähtöisiä. Työntekijälähtöisiä päätöksiä perustellaan arjen helpottamisella. Mielestäni työntekijöiden tulee arvioida toimintatavat ja huolehtia turvallisuudesta, mutta jos asiakkaan mielipiteet ja ajatukset sivuutetaan väärin perustein, on asiakkaan oikeus itsemääräämiseen unohdettu.

Riskinä on, että palvelujärjestelmän mahdollisuudet eivät pysty vastaamaan tarpeisiin, jolloin asiakkaan etujen puolustaminen käy vaikeaksi eivätkä tarpeet ja toiveet toteudu. Voimattomuus voi lannistaa sekä työntekijän, joka pyrkii ajamaan asiakkaan puolia, että asiakkaan, joka yrittää selvittää palvelujärjestelmässä.

Interaktiivisuus ja vuorovaikutteisuus haastavat perustyön. Yksilölähtöisyyttä on vaikeaa toteuttaa myös siksi, että vammaiset eivät ole tottuneet ilmaisemaan mielipiteitään. Jos heidän puolestaan on aina päätetty kaikesta, heillä ei voi olla taitoja päättää asioista. Siksi vammaisen ihmisen lähipiiriltä vaaditaan pitkäjänteistä sitoutumista hänen kuulemiseensa ja siihen, että henkilö oppisi ilmaisemaan itseään ja ajatuksiaan.

Tuntuu väärältä, että YKS, erilaiset valtakunnalliset ohjelmat ja hankkeet ovat usein vain hienoja sanoja. Ne luovat epätodellista kuvaa siitä, miten vammais- palveluissa otetaan jokainen yksilö huomioon ja siitä, millaiseksi vammaisten asemaa halutaan parantaa. Konkreettinen toiminta on vaikeaa, sillä asenteita ja toimintamalleja ei muuteta hetkessä. Mielestäni tulisikin miettiä, miten yhteiskunnan ja yksittäisten työntekijöiden asenteisiin voitaisiin vaikuttaa niin, että he puheen lisäksi todella haluaisivat toteuttaa asiakkaan kuulemista arjessa.

Tämän toimintatutkimuksen asiakkaan tilanteessa YKSin jalkauttaminen arkeen on alkanut. Keräsimme yksilökeskeiseen suunnitelman aiheita tietokoneen Grid2-ohjelmaan. Asiakas käyttää tietokonetta työtoiminnassa viikoittain, joten hän voi näyttää ja tuoda esille hänen elämäänsä kuuluvia asioita ja pyytää, että ruudukoita täydennettäisiin olosuhteiden muuttuessa. Grid2-ohjelmaan tehtiin päiväkirjaosio, jota voidaan käyttää vuorovaikutuksellisesti keskustellen tulevista ja menneistä tapahtumista. Toivon, että YKSin aihepiirien kartoittamista ja keräämistä jatkettaisiin, sillä keskityimme työskentelyssä vain muutamiin elämänosa-alueisiin.

Olen saanut asiakkaan työtoiminnasta muutamien sähköpostien ja vierailun perusteella kuvan, että siellä työntekijöiden motivaatio toimia asiakaslähtöisesti, YKSin periaatteiden mukaan, on hyvä. Tähän luultavasti vaikuttaa se, että työtoiminnassa asiakkaiden vaihtuvuus on pientä, jolloin työntekijöillä on mahdollisuus tutustua ja perehtyä jokaisen asiakkaan elämään, tarpeisiin ja toiveisiin. Lyhytaikaisyksikössä motivaatio YKSin tekemiseen ja käyttämiseen arjessa vaikutti hieman heikommalta. Uskon, että syy on asiakkaiden suuressa vaihtuvuudessa. Yksittäisen asiakkaan tilanteeseen perehdytään muutaman päivän ajan kerrallaan ja seuraavaan hoitajaksoon voi olla pitkäkin aika, jolloin luottamuksen rakentaminen ja ihmisen elämään perehtyminen voidaan joutua aloittamaan lähes alusta. Kun asiakasta ja hänen elämäänsä ei kunnolla tunne on helpompi toimia työntekijälähtöisesti selkeiden työtapojen ja strukturoitujen rutiinien mukaan.

Keskustellessani opettajan kanssa työskentelystä tuli ajatus, että kehitysvammaoppi voisi opetella Grid2 -ohjelman käyttöä ja esimerkiksi tehdä ruudukoita heidän tapaamisistaan tai keskustella asiakkaan kanssa valmiiden ruudukoiden pohjalta. Papin mukanaolo YKS -työskentelyssä voisi tukea asiakkaan hengellisyden huomioimista ja toteutumista.

10.3 Eettisyys asiakassuhteessa

10.3.1 Työntekijän ja asiakkaan välinen vuorovaikutus

Asiantuntijalla on tietämisen valtaa, kun hän ottaa vallan määritellä tilannetta, luokitella ja selittää ongelmia sekä päättää työtavoista ja toimenpiteistä. Kysymystenasettelu luo tietyn asetelman ihmisten välille. Esimerkiksi se, että työntekijällä on oikeus kysyä asiakkaalta henkilökohtaisia kysymyksiä, luo valtasuhteita tilanteeseen, sillä asiakkaalla ei tätä oikeutta yleensä ole. (Mönkkönen 2007, 38, 40.)

Tieto on sidoksissa vuorovaikutuksen osapuoliin (Mönkkönen 2007, 46). Minun oli otettava huomioon tiedon suhde vuorovaikutustilanteeseen ja sosiaalisiin suhteisiin, kun haastattelin asiakkaan kanssa työskenteleviä. Jokaisen heidän kokemuksensa asiakkaasta on erilainen ja he ilmaisevat asiat eri tavalla ja painottavat eri asioita. Yhtä lailla minun kokemukseni työskentelystä asiakkaan kanssa on erilainen kuin asiakkaan kokemus työskentelystäämme. Tieto on siis suhteellista: kokemuksemme tilanteesta, menneisyytemme, vuorovaikutus ja sosiaaliset suhteet tietoa tuottaviin osapuoliin vaikuttavat siihen, miten tulkitsemme tietoa.

Asiakkaan arkielämän asiantuntijuutta tulee arvostaa. Vuorovaikutuksen on hyvä tapahtua alueella, jossa luodaan uutta asiakkaan omaa tietoa (Mönkkönen 2007, 54). Työskentelyssä pyrimme tuomaan esiin asiakkaan omaa asiantuntijuutta omasta elämästään. Onnistuimme mielestäni tavoitteessa hyvin: keräämällä aiheita ja asioita keskusteluista asiakkaan kanssa ja jäsentämällä niitä ruudukoihin konkretisoimme asiakkaan kokemusta omasta elämästään.

Työntekijä pyrkii saamaan aikaan myönteistä muutosta motivoinnilla. Hänen on kuitenkin toimittava hienotunteisesti, maltillisesti ja realistisesti. Tavoitteen oltava sopivan haasteellinen, jotta sitä on hyvä tavoitella. Yhdessä suunnitellut päämäärät ja työntekijän tukeminen auttavat asiakasta sitoutumaan ponnistelemaan päämäärän eteen. Tavoitteellisessa asiakassuhteessa on oltava tarkka siitä, ovatko määritellyt tavoitteet asiakkaan omia vai työntekijän yksin määrittämiä. (Mönkkönen 2007, 147-149.) Motivoin asiakasta rohkaisemalla häntä toimimaan ja kehumalla häntä onnistumisissa. Tietokoneella työskentely oli asiakkaalle haasteellista mutta hänellä on potentiaalia oppia käyttämään tietokoneetta sujuvasti ja valmiiksi perustaidot ruudukoissa liikkumiseen. Työskentely oli mielestäni sopivan motivoivaa ja haasteellista. Ajattelen, että asiakkaasta oli motivoivaa, että keskustelin hänen kanssaan, olin kiinnostunut ja innostunut hänen elämästään sekä se, että otin hänet vakavasti. Samalla pyrin olemaan sopivan neutraali, etten liikaa innostuessani olisi vaikuttanut siihen, että asiakas olisi alkanut puhua jostakin asiasta enemmän vain minun innostumisestani joutuksen eikä siksi, että hän itse pitää sitä asiaa tärkeänä.

10.3.2 Työskentelyn asiakaslähtöisyys

Asiakas nautti yhdessäolosta ja piti minua uutena ystävänsä. Grid2 -ohjelman opettelu ja YKSin tekeminen olivat lähtökohtaisesti minun ja Etevan määrittämiä tavoitteita, joihin asiakkaan tuli sitoutua. Asiakas ei aivan ymmärtänyt työskentelyn pitkäjänteisiä tavoitteita: hänen voimaantumistaan ja itsenäistymistään, eikä siksi täysin sitoutunut tavoitteisiin. Hän piti työskentelyä mielekkäänä ja mieleisenä ajanvietteenä, jossa hän sai olla yhteydessä toiseen ihmiseen.

Työskentely ei ollut lähtökohtaisesti asiakaslähtöistä vaan organisaatio- ja työntekijälähtöistä. Työskentelyssä kuultiin asiakasta ja pyrittiin asiakaslähtöisyyteen, mutta se käynnistyi alun perin organisaatiosta käsin, ei asiakkaasta. Toisaalta asiakkaalla oli voimaantumisen tarve, johon lähdettiin vastaamaan. Asiakas ei kuitenkaan osannut itse määrittää, millaista työskentelyä ja tukea hän tarvitsee. Hänelle tärkeintä oli jutteleminen toisen ihmisen kanssa, huomio ja läsnäolo.

Vammaisen ihmisten kohdalla tarpeista ja toiveista tehdään usein tulkintoja, koska tarkkaa viestiä tai tietoa ei ole käytettävissä. Tulkitsijoina toimivat useimmiten vanhemmat ja työntekijät, jotka tuntevat vammaisen ihmisen ja jotka ajattelevat, että tietävät, mitä vammaisen ihminen sillä hetkellä voisi tarvita tai toivoa. Tulkinnat eivät välttämättä osu oikeaan, joten ihminen, jolla on rajoitteita itsensä ilmaisussa, joutuu elämään muiden tulkintojen varassa. Tästä syystä on erityisen tärkeää etsiä keinoja, joilla tuetaan itseilmaisua, kommunikaatiota ja ympäristön ymmärrystä.

Itsemääräämisoikeutta pystytään tukemaan vain tiettyyn rajaan asti. Ympäristön yhteisön tai organisaation käytännöt antavat rajat, joiden sisällä yksilö voi käyttää itsemääräämisoikeuttaan. (Mönkkönen 2007, 144.) Itsekin loin työskentelymme sisälle rajoja ja normeja, joiden puitteissa asiakas toimi ja käytti omaa tahtoaan, vaikka hänen mielipiteensä pyrin kaikessa ottamaan huomioon. Erityisesti, jos asiakkaalla ei ollut erityistä mielipidettä asiasta tai hän ei ilmaissut sitä selvästi, ohjailin tai annoin vaihtoehtoja, jotka ohjasivat toimintaa. Erityisesti kehitysvammatyössä on työntekijöillä suuri riski päätyä ohjailemaan asiakkaiden mielipiteitä ja toimintaa liikaa ja väärin perustein. On tilanteita, joissa esimerkiksi yleisen turvallisuuden takia työntekijän on luotava rajat ja pidettävä niistä kiinni. Liian usein työntekijät käyttävät asemaansa väärin ja antavat asenteidensa vaikuttaa siihen, millaiset rajat asiakkaille luodaan. Esimerkiksi, jos työntekijä pitää tupakanpolttoa huonona asiana ja täysi-ikäinen kehitysvammaisen asiakas haluaa polttaa, työntekijä saattaa pyrkiä vaikuttamaan siihen kuinka paljon asiakas saa päivässä polttaa ja hänen tupakoiva työkaverinsa antaa asiakkaan polttaa niin paljon kuin tämä itse haluaa.

10.3.3 Asiakas- vai ystävyysuhde

Asiakas kiintyy nopeasti ihmisiin ja jäähyväistilanteet ovat hänelle vaikeita, joten hän miettii ja käsittelee niitä jo paljon etukäteen. Tämä tuli esille siinä, kun hän jo ennen harjoittelun puolta väliä alkoi puhua työskentelyn lopettamisesta ja kyselemään näemmekö vielä. Häntä kiinnosti, koska lopetan ja hän mietti, mitä antaisi minulle ja mitä minä annan hänelle lahjaksi, kun yhteistyömme päättyy.

Se, että asiakas viihtyi kanssani ja kiintyi minuun, tuntuu hyvältä. Jos emme olisi tulleet hyvin toimeen, yhteistyö olisi ollut vaikeaa. Mietin kuitenkin onko oikein, että työskennellessäni hänen kanssaan, luon ihmissuhteen, jota asiakas pitää ystävyyssuhteena. Minun on suhteellisen helppoa jättää asiakas ja työskentely taakseni, mutta asiakkaalle minun lähtemisen voi olla lähes hylkäämiskokemus. Käytänpö tässä toista ihmistä hyväkseni, omiin tarkoitukseen eli hankeharjoittelun ja opinnäytetyön tekemisen onnistumiseksi. Toisaalta keskustelimme usein siitä, että nyt on tämä hetki ja myöhemmin on aika jolloin emme enää tapaa. Kerroin selkeästi koska yhteistyömme loppuu ja lisäksi kerroin, että tuttavuutemme on minulle koulutyötä, mutta samalla minusta on mukavaa tehdä tätä harjoittelua juuri hänen kanssaan. Joten uskon ja toivon, ettei asiakas kokenut yhteistyön loppumista hylkäämisenä.

10.4 Työyhteisön ja yhteistyötahojen tuki

Olen tyytyväinen siihen, että sain vapaat kädet toimia ja kerätä asiakkaan yksilökeskeisen suunnitelman materiaalia. Sain asiakastyöskentelylleni Tikkarellissa melko vähän tukea työntekijöiltä. Aloittaessani työskentelyn keskustelin joidenkin työntekijöiden kanssa ja he kertoivat päivärytmistä, käytännön asioista ja miettivät kanssani teemoja, joita voisimme ottaa huomioon YKS-työskentelyssä. Olisin voinut pyytää enemmän apua ja käyttää enemmän aikaa siihen, että pidän Tikkarellin ohjaajat ajan tasalla, sillä heillä ei ollut aina selkeää kuvaa työskentelystä. Ongelmana oli ehkä se, että harjoittelun ohjaajakseni laitettiin esimies, joka jäi virkavapaalle. Parempi olisi ollut, jos ohjaajana olisi ollut työntekijä, joka tuntee asiakkaan hyvin ja joka olisi ollut töissä koko harjoittelujakson ajan.

Harjoittelun päätyttyä kävin kertomassa työskentelystä ja tekemistäni huomioista työntekijäkokouksessa. Siinä tilanteessa syntyi hyvää keskustelua, jonka koin rakentavaksi itselleni ja työyhteisölle.

Opettajilta sain ohjausta ennen harjoittelua ja harjoittelun puolen välin kohdalla. Opettajien kanssa keskustelu jäseni ajatuksiani siitä, mitä olen hankkeen aikana tehnyt ja millaisia huomioita olen kerännyt. Lisäksi olen saanut ohjausta työskentelyn aikana kerätyn aineiston analysointiin ja raportointiin opettajilta.

10.5 Ammatillinen kehittyminen

Ensimmäinen kosketukseni kehitysvamma-työhön oli teini-ikäisenä seurakunnan diakonialeireillä, jolloin kiinnostus kehitysvamma-työtä kohtaan heräsi. Valitsin vammaisuus -opintokokonaisuuden sosionomi-diakoni opintoihini kuuluvaksi osaksi. Mielenkiintoiset opinnot ja hyvä harjoittelukokemus innostivat minut harkitsemaan opinnäytetyön tekemistä kehitysvamma-alalle.

Koen, että opinnäytetyötä tehdessäni on tapahtunut paljon ammatillista kehittymistä. Olen aivan uudella tavalla reflektoinut omaa toimintaani asiakastyössä ja pohtinut vammaisuuteen liittyviä kysymyksiä yhteiskunnassa, kirkossa ja vammaisen ihmisen omassa elämänpiirissä. Tässä työskentelyssä keräämäni kokemus ja tieto ovat kasvattaneet minua mahdollisena kehitysvamma-alan ammattilaisena. Osallisuuden, voimaantumisen, asiakaslähtöisyyden, kommunikation ja hengellisyyden kysymykset kiinnostavat minua todella paljon ja olen tehnyt tätä toimintatutkimusta ja tutustunut työhöni liittyviin aihepiireihin suurella mielenkiinnolla ja innostuksella.

Diakonin tulee kuunnella asiakasta yksilönä osoittaen välittämistä, olla vierellä kulkijana, tukea asiakasta hänen elämänsä kysymyksissä ja tilanteissa, puolustaa asiakkaan kanssa hänen oikeuksiaan sekä tukea hänen osallisuuttaan yhteiskunnassa ja kirkossa. Ajattelen, että asiakkaan kanssa työskennellessäni koko ajan kehittyvä diakoninen työotteeni näkyi siinä, miten kuuntelin, otin asiakkaan huomioon ja erityisesti siinä miten reflektoin ja pohdin työskentelyn eettisyyttä ja eri toteutustapojen sopivuutta, oikeellisuutta. Jo se, että valitsin työni aiheeksi voimaantumiseen, osallisuuteen ja asiakaslähtöisyyteen keskittyvän aiheen, kertoo kiinnostuksestani ja halustani kehittää ammatillisuuttani ja asiakastyöskentelytaitojani sosiaalialan ja diakonin tehtäviä varten.

10.6 Loppusanat

Toimintatutkimuksen tekeminen on ollut antoisaa ja ammatillisuuttani kehittävä. Se on auttanut asiakasta tuomaan julki omaa tahtoaan ja voimaantumaa. Työskentelyssä kokeilevasti kehitimme uusia menetelmiä toteuttaa yksilökeskeistä suunnitelmatyöskentelyä. Tämä auttaa asiakkaan kanssa työskenteleviä ihmisiä, sillä nyt heillä on valmista materiaalia asiakkaan YKSiin ja runko, jota voi lähteä täydentämään, jotta YKSistä tulisi kattavampi. Eteva saa tästä tutkimusta YKSin ja tietotekniikan yhdistämisestä sekä Grid2 -ohjelman testauksesta kommunikoinnin, YKSin ja voimaantumisen välineenä.

”Tulen sellaisena kuin olen. Haluatko nähdä minut?

Kaipaam sitä, että hyväksyt minut.

Pelkään hylätyksi tulemista.

Vastaanotettuna iloitsen Jumalan antamasta elämästä.”

(Ahoipelto ym. 2012, 17.)

”Elämän antaminen toiselle on sitä, että on täynnä pyhää ihmettelyä ja kunnioitusta toisen ihmisen salaisuuden edessä;

että näkee kauneuden kaiken sen sisällä ja takana, mikä toisessa on särkynyt.”

(Ahoipelto 2012, 4. Jean Vanier, Murrettu ruumis.)

LÄHTEET

- Ahlstén, Marika 2012. Henkilökohtainen budjetointi – mahdollisuus yksilöllisiin ratkaisuihin. Viitattu 10.10.12. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-kasikirja/tyovalineita/henkilokohtainen-budjetointi/>
- Ahoinpelto, Päivi; Nyman, Margit; Tuomola, Leena & Öhman, Björn 2012. Usein ihmettelen. Helsinki: Kirjapaja.
- Ahonen, Päivi; Lamminmäki, Sara; Suoheimo, Maria; Suokas, Markku & Virtanen, Petri 2011. Matkaopas asiakaslähtöisten sosiaali- ja terveyspalveluiden kehittämiseen. Tekesin katsaus 281/2011.
- Burakoff, Katja 2012. Vuorovaikutuksen tukeminen. Viitattu 18.5.12. <http://papunet.net/tietoa/vuorovaikutus/vuorovaikutuksen-tukeminen.html>; <http://papunet.net/tietoa/vuorovaikutuksen-tukeminen>
- CP-vammaisen aikuisen toimintakyky, CP-vammaisen aikuisen hyvinvointi ja kuntoutus elämänkaarella –projekti 2007-2010. i.a. Viitattu 15.3.2012.
- Eteva – Lyhytaikashoidon yksikkö Tikkarelli, i.a. Viitattu 13.3.12. http://www.eteva.fi/yhteystiedot-1/Asiantuntijapalvelut/asumispalvelut/Tikkarelli_Eteva_talvi_0902_10.pdf
- Eteva – Yksilöllistä ja kehittyvää vammaispalvelua. Etevakuntayhtymän toiminnan linjaus 2010-2020 pähkinänkuoressa. i.a. Viitattu 24.1.12. http://www.eteva.fi/hakemisto/materiaalit/materiaalit/Eteva_linjaus_2010-2020_web.pdf
- Eteva kuntayhtymä. i.a. Viitattu 4.9.12 <http://www.eteva.fi/hakemisto>
- Eteva kuntayhtymä. Vammaispalvelujen kehittäminen Etevan KASTE-hanke. i.a. <http://www.eteva.fi/hakemisto/etevan-kaste-hanke> Viitattu 11.11.2012.
- Grönstrand, Eeva 2012. Ei mitään rakettitiedettä. Ketju-lehti 3/2012. Kehitysvammaliitto ry.
- Gustafsson, Katja; Pekkanen, Mari 2000. Saako prinsessaa herättää? – Vammaisuus ja voimaantuminen. Opinnäytetyö.

- Heikkinen, Hannu; Roivio, Esa; Syrjälä Leena (toim.) 2008. Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Hintsala, Susanna 2008. Yksilölliseen asumiseen ja asumisen toimintakulttuuriin. Uudenmaan erityispalvelut kuntayhtymä. Julkaisuja 1/2008. Viitattu 20.1.12.
<http://www.eteva.fi/hakemisto/materiaalit/materiaalit/Julkaistu%20008%20Yksilolliseen%20asumiseen%20ja%20asumisen%20toimintakulttuuriin%20loppuraportti.pdf>
- Häkkinen, Tiina 2010. Kehitysvammaisen seurakuntalaisen osallisuus kirkon kehitysvammaatyössä. Pro gradu –tutkielma. Itä-Suomen yliopisto.
- Häyrynen, Seppo; Kotila, Heikki; Vatanen, Osmo 2003. Spiritualiteetin käsikirja. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Ikävalko, Kaisa 11.10.2011. Lupa vuorovaikutukseen. Viitattu 18.5.12.
<http://papunet.net/tietoa/lupa-vuorovaikutukseen>
- Juhila, Kirsi 2011. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Tampere: Vastapaino. Kehitysvammaisten tukiliitto ry. i.a. Viitattu 15.3.2012
<http://www.kvtl.fi/fi/kehitysvamma->
- Kim, Keyong-Hwa & Turnbull, Ann 2004. Transition to Adulthood for Students With Severe Intellectual Disabilities: Shifting Toward Person-Family Interdependent Planning. Viitattu 16.10.12.
http://www.beachcenter.org/Research%5CFullArticles%5CPDF%5CPCPF7_Transition_to_Adulthood.pdf
- Kirkon vammaispoliittinen suunnitelma ja -ohjelma, Kirkko kaikille – Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vammaispoliittinen ohjelma. Hyväksytty kirkkohallituksen täysistunnossa 13.8.2003. Viitattu 15.3.2012.
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:iPwXmydoVVcJ:sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/085D3BB558CC48ACC225787100537503/%24FILE/KIRKKO%2520KAIKILLE%2520hyv%C3%A4ksytty%2520kirkkohallituksessa%252013082003.rtf+kirkon+vammaispoliittinen+ohjelma&cd=4&hl=fi&ct=clnk&gl=fi>
- Kuusimäki, Kalle 2012. Saavutettava seurakunta. Diakonia –lehti 4/2012, 3.

- Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987/380. Viitattu 18.10.12.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1987/19870380>
- Lauren, Merja 2010. Yksilökeskeinen suunnitelmatyöskentely. Vammaisuus - opintokokonaisuus. YKS-luennot Diakonia-ammattikorkeakoulu Diak Järvenpää syyskuu 2010.
- Linqvist, Martti 1997. Kristillinen ihmiskäsitys. Teoksessa Aalto, Kirsti; Esko, Martti; Virtaniemi, Matti-Pekka (toim.) Sielunhoidon käsikirja. Porvoo; WSOY, 29-43.
- Malm, Marita; Matero, Marja; Repo, Marjo ja Talvela, Eeva-Liisa 2006. Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet. Helsinki: WSOY.
- Miinalainen Minna 2005. Valo kantaa valoa: kehitysvammaisen Jumalan palvelijana. Pro gradu –tutkielma, Joensuun yliopisto.
- Mikä osallisuus? i.a. Viitattu 20.4.2011.
http://www.valtikka.fi/opettajat/mika_osallisuus
- Määttä & Rantala 2010. Tavallisen erityinen lapsi. PS-kustannus.
- Nieminen, Katja; Haapalainen, Minttu; Piispanen, Irja 2012. Spiritualiteetti luontevaksi osaksi kehitysvammaisen arkea. Oranssi aika 3/2012 Eteva kuntayhtymän henkilöstölehti.
- Nyman, Margit 1994. Vaikeimmin kehitysvammaisen jumalakuva. Teoksessa Kirsi Aalto, Martti Esko & Matti-Pekka Virtaniemi (toim.) Sielunhoidon aikakauskirja 7. Helsinki: Kirkon koulutuskeskus, Kirkon perheasiain keskus, Kirkon sairaalasielunhoidon keskus, 99-123.
- Opas kommunikoinnin apuvälinepalveluihin. Tikoteekki. i.a. Viitattu 8.5.12.
<http://papunet.net/tietoa/fileadmin/kuvat/oppaat/Opas%20kommunikoinnin%20apuvälinepalveluihin.pdf>
- Opas tietoteknisiin apuvälineratkaisuihin. Tikoteekki. i.a. Viitattu 8.5.12.
<http://papunet.net/tietoa/fileadmin/muut/Esitteet/Opas%20tietoteknisiin%20apuvälineratkaisuihin.pdf>
- Pihlaja, Viitala. Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Helsinki, WSOY. 2004.
- Porvoon suomalainen seurakunta i.a. Viitattu 17.11.2012.
<http://www.porvoonseurakunnat.fi/fi/suomalainen+seurakunta/seurakunnan+toiminta/diakonia/vammaisty/>

- Puhakka, Anneli 2012. Vuorovaikutus voimauttaa. Ketju -lehti 2/2012, 8-12.
Kehitysvammaliitto ry.
- Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksessa vuonna
1992 käyttöön ottama suomennos. Helsinki: Kirjapaja.
- Saaranen-Kauppinen & Puusniekka. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. i.a. Viitattu
4.9.12.
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html;
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3.html
- Saavu – Kirkon saavutettavuusohjelma 2012. Suomen ev.-lut. kirkon Kirkkohal-
lituksen julkaisuja 2012:2.
[http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/3E95F2C7F4600B27C22579B80035B00F/\\$FILE/vihko_suomi.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/3E95F2C7F4600B27C22579B80035B00F/$FILE/vihko_suomi.pdf)
- Sanderson, Helen i.a. Helen Sanderson Associates. Viitattu 29.9.12.
<http://www.helensandersonassociates.co.uk/>
- Selkäydinvammaääitiö 2003. Viitattu 8.5.2012.
http://www.selkaydinvamma.fi/vs_spastisuus.php
- Seppänen-Järvelä, Riitta 2004. Prosessiarviointi kehittämissuunnitelmassa. Opas
käytäntöihin. Stakes 4/2004.
http://groups.stakes.fi/NR/rdonlyres/2C41CB87-6134-4C94-8D1B-46CD906C3B33/0/Arviointiraportteja4_04.pdf
- Siitonen, Juha 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Väitöskir-
ja, Oulun yliopisto.
- Sointula, Johanna 2012. Kirkossa vahvistetaan yhdenvertaisuutta ja osallisuut-
ta. Diakonia -lehti 4/2012, 8-9.
- Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-4061.pdf&title=Kehitysvammaisten_yksilollinen_asuminen_Pitkaaikaises-ta_laitosasumisesta_kohti_yksilollisempia_asumisratkaisuja_fi.pdf
- Sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämissuunnitelma Kaste 2012-2015. Sosiaali- ja
terveysministeriö 2012. Viitattu 15.3.12.
http://www.stm.fi/vireilla/kehittamisohjelmat_ja_hankkeet/kaste
http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/_julkaisu/1063225

Sosiaaliportti 2012. Prosessiarviointi. Viitattu 1.10.2012.

<http://www.sosiaaliportti.fi/Page/0872caa3-6a0c-4586-8f0c-bd8220a17243.aspx>

Suomen YK-liitto 2009. Viitattu 18.10.12.

http://www.ykliitto.fi/files/vammaistenoikeudet_kirjanen_net.pdf

The Grid 2 ohjekirja, Suomi. Sensory Software International Ltd. Viitattu 18.5.2012.

Tiedän mitä tahdon – henkilökohtaisen budjetoinnin kehittämisprojekti 2011.

Kehitysvammaliitto ja Kehitysvammaisten Palvelusäätiö. Viitattu 15.3.12.

<http://www.kehitysvammaliitto.fi/suomeksi/koulutus-ja-kehittaminen/kehittamishankkeet/tiedan-mita-tahdon>

Tikoteekki 2011. Viitattu 8.5.12. <http://papunet.net/tikoteekki/>

Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma. VAMPO 2010-2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:4.

Vaittinen, Sari 2010. Apuvälineet osaksi arkea. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä, Järvenpää.

Vammaispalveluhanke Kaste. i.a. Viitattu 28.1.2012.

<http://vammaispalveluhanke.eteva.fi/>

Vastuun ja osallisuuden yhteisö. Diakonia- ja yhteiskuntatyön linja 2010. Viitattu

12.3.12. www.nuortenkeskus.fi/binary/file/-/fid/387

Voutilainen, Risto 2009. Yhdessä elämässä. Raportti Kuopion tuomiokirkkoseurakunnan Siltasalo-projektista vuosina 2005-2008. Viitattu 18.10.12. Kuopion liikekirjapaino oy.

http://www.kuopionseurakunnat.fi/files/kuopio/Tuomiokirkko_dok/KuopiontuomikirkkosrkSiltasalonetti.pdf

Vuolle, Outi 2010. Kehitysvammaisten lyhytaikaishoidon palvelun nykytila ja sen kehittämishaasteet perheiden arjen tukemiseksi. Opinnäytetyö.

Vuorinen, K. 2005 Etnografia. Ovaska, S., Aula, A. & Majaranta, P. (toim.) Käytettävyytutkimuksen menetelmät, 63-78. Tampereen yliopisto, Tietojenkäsittelytieteiden laitos B-2005-1.

Yhteinen elämä –projekti 2008-2010. Eteva, Diak, Seurakuntaopisto i.a. Viitattu 13.4.2011.

http://yhteinenelama.fi/menu5/Yhteinenelama_projekti_esittelykalvot_7_6_2010_Yhteensopivuustila_.pdf

YK:n vammaisten oikeuksien julistus. Hyväksytty yleiskokouksessa 1975.

Liite 1 YKS runko Grid2 -ohjelmassa

Keskustelun tueksi

Tunnetko näitä ihmisiä?

Tämän pääotsikon alla on ruudukko, jossa on asiakkaalle tärkeiden ihmisten nimiä.

Tehdään jotakin mukavaa. Nämä asiat tuottavat minulle iloa.

Jutteleminen.

Tietokone.

Sähköpyörätuoli.

Musiikin kuuntelu. (hyppysolu, jota painamalla pääsee eteenpäin artisteihin.

Minulla on paljon levyjä.

Vesa-Matti Loiri

Eeva-Leena Sariola

Anna Hanski

Petri Laaksonen

Jari Sillanpää

Esa Nieminen

Sauli Lehtonen

Katri Helena

Paula Koivuniemi

Aku Ankka –kasetti

Kirkossa -kappale

Videoiden katsominen.

Radion kuuntelu.

Kirjojen lukeminen.

Autoajelu.

Kaupassa ja ostoksilla käynti.

Puhutaan tunteista.

Ilot ja riemut.

Nauran ja hymyilen.

Kun innostun tai puhun tunteella käteni ja jalkani koukistuvat.

Tykkään puhua tulevista ja menneistä juhlista ja retkistä.

Kädestä kiinni pitäminen ja halaaminen.

Lahjojen antaminen.

Lahjojen saaminen.

Surut ja huolet.

Huolet ihmissuhteissa.

En pidä jostakin ihmisestä tai asiasta.

Suuttuminen.

Älä loukkaannu.

Huoli tulevaisuudesta. Kyselee ja varmistelee tulevia asioita.

Olen hiljainen mököttäjä.

Kun suutun kunnolla pääni repsottaa ja leuka on pitkällä.

Sääli mua. Itsesääli.

Haikea olo, kun joku asia loppuu tai joku ihminen lähtee pois.

Itkeminen.

Fyysinen kipu ja särky.

Pelot

Tärisevän pelosta tai harmista.

Pelkään ja aristelen jotakuta ihmistä.

Tilanteet, joista olen puhunut paljon ja odottanut, voivat olla tapahtumahetkellä pelottavia/ikäviä.

En pidä metelistä.

Isossa ihmisjoukossa saattaa alkaa hirvittämään.

Kovat äänet saavat säikähtämään.

Välkkyvät valot pelottavat, kun silloin en näe mitään.

Välillä pitää lähteä tilanteesta pois.

Kun joku ottaa kädestä kiinni, tulee turvallisempi olo.

Tapahtumat

Juhlat

Syntymäpäivät

Omat synttärät (hyppysolu)

Vieraat

Istumajärjestys

Musiikkiohjelma

Äiti ja minä leivotaan tarjoilut.

Kuka syöttää minua?

Joulu (hyppysolu)

Joulukirkko

Muut vievät kynttilöitä hautausmaalle.

Minä en ole mukana.

Lahjat

Katri Helenan joululaulut

Pääsiäinen

Juhannus

Läksiäiset

Retket

Kaupunkiretki

Kahvila

Vierailu kaverin luona

Vierailu Albert Edefeltin koulussa. Täältä lainaan ke-
vät- ja joulujuhlavideoita.

Teatteri

Sirkus

Konsertit

Joulukonsertti

Ystävän kuoron, Partiitan, konsertti.

Lahden Sibeliustalo

Vesa-Matti Loiri

Rajaton

Jari Sillanpää

Anna Hanski

Päivä toimintakeskuksessa (hyppysolu)

Tulen taksilla toimariin.

Yhteinen toimintatuokio.

Lounas.

Päivälepo.

Fysioterapia tiistaisin, keskiviikkoisin ja torstaisin.

Välipala

Omavalintainen toiminta

Kotiinlähtö taksilla noin kello neljä.

Päivä Tikkarellissa (hyppysolu)

Aamupalan syön sängyssä.

Vessaan. Joka toinen päivä suihku suihkutuolissa.

Omaa aikaa.

Lounas

Omaa aikaa.

Päivälepo ja pissapullo.

Päivällinen.

Oleilua, musiikkia tai jotain muuta tekemistä.

Iltatoimet ja nukkumaanmeno.

Arjen tapahtumat. Tähän ruudukkoon on tarkoitus laittaa asioita, jotka asiakas haluaa huomioida menneestä ja tulevasta.

Kotiin perjantaina.

Kotona saan olla omassa rauhassa.

Perjantaina radiosta tulee ”Puhelinlangat laulaa”.